

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA
TEATRO IR KINO FAKULTETAS
MENO VADYBOS SKYRIUS

MENO VADYBOS MAGISTRANTŪROS PROGRAMA
LINA KRĖPŠTAITĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS RAŠTO DARBAS

PROFESIONALIOSIOS MUZIKOS RENGINIŲ PRIEINAMUMO NEIĞALIESIEMS YPATUMAI	PECULIARITIES OF THE ACCESSIBILITY FOR THE PERSONS WITH DISABILITIES OF THE PROFESSIONAL MUSIC EVENTS
---	---

Studentas

(parašas)

Darbo vadovai:

(parašas)

Lekt. Laima Vilimenė

(darbo vadovo vardas, pavardė)

(parašas)

doc. dr. Andrius Juškys

(darbo vadovo vardas, pavardė)

Vilnius

2022

BAIGIAMOJO DARBO
SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2021 m. sausio 12 d.

Patvirtinu, kad mano baigiamasis darbas „Profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems ypatumai“ yra parengtas savarankiškai.

1. Šiame darbe pateikta medžiaga nėra plagijuota, tyrimų duomenys yra autentiški ir nesuklastoti.
2. Tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių ir/ar autorių citatos ir/ar kita medžiaga pažymėta literatūros nuorodose arba įvardinta kitais būdais.
3. Kitų asmenų indėlio į parengtą baigiamąjį darbą nėra.
4. Jokių įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs (-usi).
5. Su pasekmėmis, nustačius plagijavimo ar duomenų klastojimo atvejus, esu susipažinęs(-usi) ir joms neprieštarauju.

(Parašas)

Lina Krėpškaitė

SANTRAUKA

Lietuvos muzikos ir teatro akademijos

Teatro ir kino fakulteto

Meno vadybos skyrius

Baigiamasis darbas: „Profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems ypatumai“

Autorius: Lina Krėpškaitė

Pagrindinės sąvokos: profesionaliosios muzikos renginiai, prieinamumas neįgaliesiems, prieinamumo barjerai, neįgaliųjų organizacijos, socialinė įtrauktis

Kultūros paslaugų prieinamumas visoms visuomenės grupėms pastaraisiais metais yra minimas plačiai ir dažnai. 2010 m. Lietuva ratifikavo JT Neįgaliųjų teisių konvenciją, kurios 30 str. kalba apie kultūros prieinamumo žmonėms su negalia užtikrinimą, visgi kultūros prieinamumas žmonėms su negalia dažnai apsiriboja nevyriausybinių organizacijų organizuojamais specialiais renginiais arba pavienių kultūros įstaigų bei asmenų iniciatyva. Dėl Lietuvoje istoriškai susiklosčiusių visuomenės normų asmenys su negalia patiria didelę socialinę atskirtį. Neįgaliesiems prieinami profesionaliosios muzikos renginiai galėtų prisidėti prie socialinės atskirties mažinimo, tačiau tam trūksta gilesnės situacijos analizės bei tyrimų, sisteminių sprendimų, profesionaliosios muzikos įstaigų personalo žinių bei kompetencijų.

Darbo tikslas: ištirti profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems ypatumus Lietuvoje ir atskleisti kokios priemonės galėtų didinti renginių prieinamumą neįgaliesiems.

Darbo uždaviniai:

1. Susisteminti mokslinės literatūrą išskiriant prieinamumo neįgaliesiems sampratą ir identifikuoti pagrindinius kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerus;
2. išanalizuoti profesionalios muzikos įstaigų prieinamumo neįgaliesiems situaciją Lietuvoje remiantis nustatytų barjerų aspektais;
3. atlikti kokybinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti profesionaliosios muzikos renginių organizatorių galimybes ir patiriamas kliūtis renginių prieinamumo neįgaliesiems srityje bei neįgaliųjų organizacijų atstovų įžvelgiamas šios srities problemas bei galimybes.

Darbo metodai: mokslinės literatūros bei antrinių šaltinių analizė, profesionaliosios muzikos įstaigų Lietuvoje prieinamumo neįgaliesiems situacijos analizė, kokybinis tyrimas, kokybinė turinio analizė.

Tyrimo rezultatai: kokybinis tyrimas pristatė profesionalios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems ypatumus: bendradarbiavimo ir dialogo su neįgaliųjų organizacijomis trūkumą ir reikšmę, keturių pagrindinių renginių prieinamumo neįgaliesiems aspektų schemos naudojimo tikslumą. Prieinamumo neįgaliesiems procesą Lietuvoje galėtų paskatinti šios srities kaip vieno iš prioritetų akcentavimas iš profesionaliosios muzikos įstaigų steigėjų ar valdytojų pusės bei specifiniai finansiniai mechanizmai ar programos.

SUMMARY

Lithuanian Academy of Music and Theatre
Faculty of Theatre and Cinema
Arts Management Department

Final thesis: „Peculiarities of the Accessibility for the persons with Disabilities of the Professional Music Events

Author: Lina Krėpškaitė

Summary

Keywords: professional music events, accessibility for people with disabilities, accessibility barriers, organisations of people with disabilities, social inclusion

The accessibility of cultural services for all groups of society has been widely and frequently mentioned in recent years. In 2010, Lithuania ratified the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), Article 30 of which refers to ensuring accessibility of culture for people with disabilities. However, accessibility of culture for people with disabilities is often limited to special events organised by non-governmental organisations or on the initiative of individual cultural institutions and individuals. Due to the historical social norms in Lithuania, persons with disabilities experience severe social exclusion. Professional music events accessible to people with disabilities could contribute to reducing social exclusion, but there is a lack of in-depth analysis and research of the situation, lack of systematic solutions, and a lack of knowledge and competences of the staff of professional music institutions.

Goal of the thesis: to investigate the peculiarities of accessibility of professional music events for people with disabilities in Lithuania and to reveal what measures could increase the accessibility of events for people with disabilities.

Research objectives:

1. To systematise the scientific literature by highlighting the concept of accessibility for people with disabilities and identifying the main barriers to accessibility of cultural events for people with disabilities;
2. to analyse the situation of accessibility of professional music institutions for people with disabilities in Lithuania on the basis of the identified barriers;
3. to carry out a qualitative research to find out the opportunities and barriers experienced by the organisers of professional music events in the field of accessibility of events for people with

disabilities, as well as the problems and opportunities perceived by the representatives of disabled people's organisations in this area.

Research methods: analysis of scientific literature and secondary sources, analysis of the situation of accessibility of professional music institutions in Lithuania for people with disabilities, qualitative research, qualitative content analysis.

Results: the qualitative research presented the peculiarities of the accessibility of professional music events for disabled people: the lack of cooperation and dialogue with disabled people's organisations and the significance of this, and the appropriateness of the use of a scheme of four main aspects of accessibility of events for disabled people. The process of accessibility for people with disabilities in Lithuania could be boosted by the prioritisation of this area by the founders or managers of professional music institutions, as well as by specific financial mechanisms or programmes.

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY.....	4
ĮVADAS	7
1. PRIEINAMUMAS NEĮGALIESIEMS – SITUACIJOS LIETUVOJE ANALIZĖ.....	10
1.1. Kultūros prieinamumo neįgaliesiems teisinis bei teorinis apibrėžimas	10
1.2. Neįgaliųjų dalyvavimo Lietuvos kultūriniame gyvenime barjerai.....	12
1.3. Lietuvos profesionalios muzikos įstaigų samprata.....	13
1.4. Kultūros įstaigų prieinamumas neįgaliesiems kaip etinė dilema.....	15
1.5. Finansiniai mechanizmai kultūros prieinamumui didinti.....	16
1.6. Kultūros įstaigų personalo kompetencijos prieinamumo neįgaliesiems srityje.....	19
2. PROFESIONALIOS MUZIKOS ĮSTAIGŲ LIETUVOJE ANALIZĖ NUSTATYTAIS PRIEINAMUMO NEĮGALIESIEMS BARJERŲ ASPEKTAIS.....	21
2.1. Profesionalios muzikos įstaigų Lietuvoje analizės aspektai.....	21
2.2. Profesionalių muzikos įstaigų infrastruktūros prieinamumas neįgaliesiems.....	21
2.3. Profesionalios muzikos įstaigų pateikiamos informacijos prieinamumas neįgaliesiems.....	23
2.4. Kultūros renginių/paslaugų pritaikomumas neįgaliųjų specialioms poreikiams.....	25
2.4.1. Kultūros renginių/paslaugų pritaikomumas sensorines negalias turinčių asmenų poreikiams.....	25
2.4.2. Kultūros renginių/paslaugų pritaikomumas neuroįvairovės sutrikimų turinčių asmenų poreikiams.....	28
2.5. Socialiniai kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerai.....	32
3. PROFESIONALIOSIOS MUZIKOS RENGINIŲ PRIEINAMUMO NEĮGALIESIEMS YPATUMŲ EMPIRINIS TYRIMAS.....	35
3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas.....	35
3.2. Empirinio tyrimo rezultatų analizė.....	37
3.3. Kokybinio tyrimo apibendrinimas.....	52
IŠVADOS	53
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI.....	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS	57
PRIEDAI	62

IVADAS

Kultūros paslaugų prieinamumas visoms visuomenės grupėms pastaraisiais metais yra minimas plačiai ir dažnai. 2020 m. rugpjūčio mėnesį pristatytas Vėjūnos Žalalytės atliktas tyrimas „Erdvinė kultūros paslaugų tinklo analizė“ parodė, kad kultūros paslaugų prieinamumas geografinė prasme Lietuvoje, visgi, yra ganėtinai nemažas. Tačiau svarbu paminėti, kad dėl specifinės informacijos bei statistikos nebuvimo, minėto tyrimo metu nebuvo renkami duomenys apie kultūros prieinamumą neįgaliesiems asmenims.

2010 m. Lietuva ratifikavo JT Neįgaliųjų teisių konvenciją, kurios 30 str. kalba apie kultūros prieinamumo žmonėms su negalia užtikrinimą, tačiau tik 17-osios Vyriausybės programoje, patvirtintoje 2016 m., numatomi konkretesni planai ir būdai kaip didinti kultūros prieinamumą neįgaliesiems. Lietuvoje neįgaliųjų dalyvavimo kultūroje ar kultūros prieinamumo klausimai dalinai aptariami ir LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme, pagal kurį LR Vyriausybė ir savivaldybės bei jų paskirtos institucijos įpareigojamos užtikrinti kultūros prieinamumą žmonėms su negalia. Visgi kultūros prieinamumas žmonėms su negalia dažnai apsiriboja nevyriausybinių organizacijų organizuojamais specialiais renginiais arba pavienių kultūros įstaigų bei asmenų iniciatyva. Dėl Lietuvoje istoriškai susiklosčiusių visuomenės normų asmenys su negalia patiria didelę socialinę atskirtį. Neįgaliesiems prieinami kultūros renginiai galėtų prisidėti prie socialinės atskirties mažinimo, tačiau tam trūksta gilesnės situacijos analizės bei tyrimų, sisteminių sprendimų, kultūros įstaigų personalo žinių bei kompetencijų.

Darbo aktualumas: 2020 m. patvirtintoje Lietuvos Respublikos aštuonioliktosios Vyriausybės programoje rašoma: „Mažindami kultūrinę atskirtį kiekvienam Lietuvos gyventojui sudarysime lygias galimybes ir sąlygas domėtis ir visavertiškai dalyvauti kultūriniame gyvenime. Kultūros prieinamumas ir pasiekiamumas bus užtikrintas nepriklausomai nuo gyvenamosios vietovės, socialinių, sveikatos problemų ar ne nuo asmens priklausančių priežasčių.“ Siekiant kultūros prieinamumo neįgaliesiems, svarbu nustatyti kokios yra pagrindinės problemos ir iššūkiai šioje srityje. 2019 m. programos „Kaunas2022“ iniciatyva buvo parengtas ir išleistas VDU doc. dr. Jūratės Tutlytės bei Gedimino Banaičio-Skrandžio parengtas prieinamumo gidas renginių organizatoriams „Kultūra visiems“. Visgi kiekviena kultūros sritis susiduria su specifiniais klausimais ir problemomis, ne išimtis yra ir profesionalios muzikos sritis. Pasirinkta darbo tema nagrinėja Lietuvos profesionalių muzikos įstaigų prieinamumą neįgaliesiems, siekia identifikuoti barjerus ir išsiaiškinti kokios priemonės galėtų kultūros įstaigoms padėti įveikti šiuos barjerus.

Darbo naujumas: Mokslo darbo tema aktuali ne tik praktiniu, bet ir moksliniu atžvilgiu. Bene daugiausiai tyrimų kultūros prieinamumo neįgaliesiems tema atlikta Jungtinėje Karalystėje,

kadangi čia kalbėti apie įvairių visuomenės grupių socialinę įtrauktį įvairiose srityse pradėta diskutuoti jau XX a. pabaigoje. Šią temą savo darbuose nagrinėjo Rob Imrie, Claire Edwards, Steven Hadley, Nobuko Kawashima, Xiaochun Zhang, Alejandro Alberto Téllez Vargas, mokslinius ir praktinius darbus kultūros prieinamumo srityje aktyviai vysto Barcelonos autonominis universitetas bei jo mokslininkės Anna Matamala, Pilar Orero bei kiti. Įvairių kultūros sričių prieinamumą neįgaliesiems Lietuvoje pastaraisiais metais tyrinėjo dr. Simona Karpavčiūtė, Ieva Petkutė, Karolina Zakarauskaitė, Asta Dumbrauskaitė, dr. Rasa Januševičienė, doc. dr. Laura Niedzviegienė, tačiau specifinių prieinamumo neįgaliesiems tyrimų bei stebėsenų profesionalių muzikos renginių srityje Lietuvoje vykdyta dar nebuvo. Taigi, toks tyrimas bei situacijos analizė yra nauja ir aktuali.

Darbo problema: kokia yra profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems situacija Lietuvoje ir kas padėtų ją gerinti.

Darbo objektas: profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems ypatumai Lietuvoje.

Darbo tikslas: ištirti profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems ypatumus Lietuvoje ir atskleisti kokios priemonės galėtų didinti renginių prieinamumą neįgaliesiems.

Darbo uždaviniai:

1. Susisteminti mokslinės literatūrą išskiriant prieinamumo neįgaliesiems sampratą ir identifikuoti pagrindinius kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerus;
2. išanalizuoti profesionalios muzikos įstaigų prieinamumo neįgaliesiems situaciją Lietuvoje remiantis nustatytų barjerų aspektais;
3. atlikti kokybinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti profesionaliosios muzikos renginių organizatorių galimybes ir patiriamas kliūtis renginių prieinamumo neįgaliesiems srityje bei neįgaliųjų organizacijų atstovų įžvelgiamas šios srities problemas bei galimybes.

Darbe naudojami metodai: mokslinės literatūros bei antrinių šaltinių analizė profesionalios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerams bei galimybėms jų mažinimui nustatyti, profesionaliosios muzikos įstaigų Lietuvoje prieinamumo neįgaliesiems situacijos analizė nustatytų barjerų aspektais. Bus vykdomas kokybinis tyrimas, atliekant muzikos renginių organizatorių bei neįgaliųjų asmenų organizacijų atstovų apklausas (interviu), kas leis surinkti informaciją apie renginių ir paslaugų prieinamumą muzikos srityje bei padės siekiant išsiaiškinti tikruosius neįgaliųjų asmenų poreikius bei prieinamumo didinimo galimybes.

Darbo struktūra: magistro baigiamąjį darbą sudarys trys skyriai. Pirmajame skyriuje aptariama prieinamumo neįgaliesiems samprata teisės aktuose bei mokslinėje literatūroje, apibrėžiami pagrindiniai neįgaliųjų dalyvavimo Lietuvos kultūriniame gyvenime barjerai,

nagrinėjama profesionalių muzikos įstaigų samprata, aprašomi etiniai faktoriai bei kultūros įstaigų darbuotojų profesinės kompetencijos, darančios įtaką renginių prieinamumo neįgaliesiems, apžvelgiami finansiniai mechanizmai Lietuvoje renginių prieinamumo neįgaliesiems didinimui. Antrajame skyriuje pagal nustatytų barjerų pjūvius analizuojama profesionaliosios muzikos įstaigų prieinamumo neįgaliesiems situacija Lietuvoje, remiantis kitų šalių praktika aptariamos galimybės barjerų mažinimui. Trečiajame darbo skyriuje bus pristatomas atliktas empirinis profesionalios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems Lietuvoje tyrimas. Apibendrinami ir interpretuojami gauti rezultatai, suformuoti pasiūlymai ir rekomendacijos profesionalios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems didinimui.

I skyrius

PRIEINAMUMAS NEĮGALIESIEMS – SITUACIJOS LIETUVOJE ANALIZĖ

1.1. Kultūros prieinamumo neįgaliesiems teisinis bei teorinis apibrėžimas

Kultūros prieinamumas visiems Lietuvos gyventojams minimas įvairiuose Lietuvos Respublikos kultūros lauko įstatymuose bei vyriausybių programose.

2001 m. LR Vyriausybės patvirtintose „Lietuvos kultūros politikos nuostatose“ valstybės ir savivaldybių institucijos, įgyvendindamos kultūros politiką, įpareigosotos laikytis demokratiškumo principo, nurodančio jog „kiekvienas visuomenės narys turi teisę dalyvauti priimant sprendimus dėl kultūros, imtis kultūrinės veiklos pagal savo pomėgius ir interesus, naudotis kultūros paslaugomis“ (6 str. 1. p.). Didinti kultūros prieinamumą visoje Lietuvoje nurodo „Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės“, LR Seimo nutarimu patvirtintos 2010 metais. 2019 m. LR Vyriausybės patvirtinta „Lietuvos kultūros politikos strategija“ teigia: „Be kultūros veiksnio neįmanomas (...) visavertis kiekvieno Lietuvos piliečio gyvenimas.“ (2 str.).

Nuostata „Kultūra visiems“ bei kultūros ir meno prieinamumo didinimo priemonė numatyta 15-osios LR Vyriausybės programoje (2008-2012 m.). 16-osios Vyriausybės programos 240 punkte žadama užtikrinti kultūros prieinamumą visiems. 17-oji LR Vyriausybė savo programoje akcentavo visiems prieinamos ir visus įtraukiančios kultūros viziją. 2020 m. patvirtintoje LR 18-osios Vyriausybės programoje numatyta: „Mažindami kultūrinę atskirtį kiekvienam Lietuvos gyventojui sudarysime lygias galimybes ir sąlygas domėtis ir visavertiškai dalyvauti kultūriniame gyvenime. Kultūros prieinamumas ir pasiekiamumas bus užtikrintas nepriklausomai nuo gyvenamosios vietovės, socialinių, sveikatos problemų ar ne nuo asmens priklausančių priežasčių. Užtikrinsime tolygų kultūros prieinamumą ir pasiekiamumą visiems, taip mažindami kultūrinę, socialinę, regioninę atskirtį.“ (76 str. 3 p.).

Taigi, įstatymai bei teisės aktai nurodo, kad kultūra turi tapti prieinama visoms Lietuvos gyventojų grupėms, taip pat ir asmenims su negalia. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2020 m. pabaigoje Lietuvoje gyveno apie 230 tūkstančių asmenų su negalia, t. y. šiek tiek daugiau nei 8 % visų Lietuvos gyventojų. Lietuvoje neįgaliųjų dalyvavimo kultūroje ar kultūros prieinamumo klausimai dalinai aptariami LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (16 str.) – pagal jį LR Vyriausybė ir savivaldybės bei jų paskirtos institucijos įpareigojamos

užtikrinti kultūros prieinamumą žmonėms su negalia. Tačiau šis įstatymas nenumato jokių konkrečių būdų ar priemonių kultūros prieinamumui didinti.

2010 m. Lietuva ratifikavo JT Neįgaliųjų teisių konvenciją ir įsipareigojo užtikrinti lygias teises bei galimybes neįgaliesiems visose gyvenimo srityse. Įstatymas „pripažįsta neįgaliųjų teisę lygiai su kitais asmenimis dalyvauti kultūriniame gyvenime“ (30 str. 1 p.) ir nurodo imtis atitinkamų priemonių, kad neįgalieji galėtų kartu su visais pasinaudoti įvairia kultūrine medžiaga, lankytis įvairių sričių renginiuose bei kultūrinėse veiklose (LR Seimo nutarimas 2010 m. gegužės 27 d. Nr. XI-854). Prieinamumo (angl. „accessibility“) sąvoka konvencijoje suvokiama kaip produkto, paslaugos ar aplinkos kūrimas taip, kad rezultatas būtų prieinamas visiems, taip pat ir žmonėms su negalia. Konvencijoje numatomos konkrečios prieinamumo užtikrinimo priemonės infrastruktūros, transporto, informacijos srityse, specifinių priemonių, tokių kaip gestų kalbos vertėjų, Brailio rašto bei kitų panaudojimo galimybės.

Nors konvencija buvo ratifikuota 2010 m. tik 17-osios Vyriausybės programoje, patvirtintoje 2016 m., numatomi konkretesni planai ir būdai kaip didinti kultūros prieinamumą neįgaliesiems. Programoje iškeltas uždavinys iki 2020 m. specialiųjų poreikių turintiems asmenims pritaikyti visus viešuosius pastatus, tame tarpe ir kultūros įstaigų, o taip pat stiprinti bei plėsti neįgaliųjų ir kitų socialiai pažeidžiamų grupių įsitraukimą į kultūrinį gyvenimą. Pagal šios vyriausybės priimtos „Lietuvos kultūros politikos strategijos“ 29 str. 2 punktą neįgaliųjų asmenų poreikius „savivaldai yra lengviau nei centrinės valdžios institucijoms. Tačiau tik dalis savivaldybių atlieka nuoseklią gyventojų kultūrinių poreikių analizę, strategiškai planuoja kultūrinę veiklą bei savo įstaigoms nustato auditorijų plėtros uždavinius. Siekiama, kad būtų aktyviau kuriamas ar pritaikomas skirtingus poreikius turinčioms auditorijoms aktualus kultūrinis turinys, o kultūros veiklos bei auditorijų plėtra planuojamos bendradarbiaujant savivaldybėms ir jų institucijoms.“ Tuo tarpu 29 str. 3. punktu įvairias, tame tarpe ir negalios, atskirtis kultūros įstaigos skatinamos mažinti kuriant ir plėtojant „integralias virtualių paslaugų platformas, kurios leistų plėsti vartotojų auditoriją, didinti kokybiškų paslaugų įvairovę ir prieinamumą visiems Lietuvos gyventojams.“

18-oji Vyriausybė kultūros prieinamumo klausimą deleguoja savivaldai 4.4.2. programos punkte nurodant: „kartu su savivaldybėmis ir kultūros bendruomene sutarsime dėl kultūros paslaugų prieinamumo, tinklo efektyvumo, infrastruktūros panaudojimo, kokybės ir finansavimo modelių, skatinsime naujas ir remsime jau esamas regionines kultūros iniciatyvas ir kūrybinę raišką, plėtojant bendruomeniškumą, pilietiškumą ir socialinę sanglaudą, tautinių mažumų, vaikų, jaunimo, senjorų, žmonių su negalia įsitraukimą į kultūros vyksmą.“

Apibendrinant apžvelgtus dokumentus galima teigti, jog jose suformuota aiški nuostata, kad kultūra privalo būti prieinama visiems Lietuvos žmonėms, tame tarpe ir neįgaliesiems. Visgi

trūksta sisteminių sprendimų, nėra kultūros prieinamumo srityje konsultuojančios organizacijos, kultūros prieinamumo neįgaliesiems klausimas dažnai apsiriboja specialiai neįgaliųjų auditorijai organizuojamais renginiais arba pavienių kultūros įstaigų bei asmenų iniciatyva.

1.2. Neįgaliųjų dalyvavimo Lietuvos kultūriniame gyvenime barjerai

JT Neįgaliųjų teisių konvencijos 1 str. apibrėžiama, jog „prie neįgaliųjų priskiriami asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie kartu su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis.“

Ilgus metus Lietuvoje „invalidais“ vadinti neįgalieji buvo tarsi neegzistuojanti ignoruojama visuomenės dalis. Per tą laiką susiklostė medicininis požiūris į neįgalųjį, vertinantis negalią kaip tam tikrą sutrikimą. Nors 2005 m. Lietuvos teisės aktuose ir dokumentuose pasirinkta vietoje termino „invalidas“ vartoti terminą „neįgalusis“, visuomenės požiūriui pasikeisti reikia gerokai daugiau laiko bei švietimo. Anot JTO Neįgaliųjų teisių komiteto nario prof. Jono Ruškaus, dar ir šiandien Lietuvoje negalią turinčių asmenų visavertis dalyvavimas įvairiose visuomenės gyvenimo srityse nėra nei norma, nei visuomenės pripažįstama siekiamybė bei būtinybė (J. Ruškus, 2014).

Po vienu terminu „neįgalusis“ slypi pačių įvairiausių poreikių bei galimybių turintys asmenys, todėl įvairios neįgaliuosius atstovaujančios organizacijos ragina negalią vertinti per kitoniškumo žmonių įvairovės prizmę. Tai būtų svarbus pokytis visuomenės požiūryje, kaip ir nuostata, kad labai dažnai asmens negalią sukuria nepritaikyta jo poreikiams aplinka bei paslaugos. Anot Claire Edwards ir Rob Imrie, „negalia - tai kūnas, kurį keičia „gyvenimas visuomenėje“, arba kai asmuo, turintis negalią, yra neįgalus dėl požiūrio ir normų, pagal kurias visuomenė jį apibrėžia“ (C. Edwards, R. Imrie, 2003, 241 p.).

Pagal sutrikimo pobūdį išskiriamos šios negalios:

fizinė (dažniausiai judėjimo);

sensorinė (klausos, regos);

protinė/psichinė;

kompleksinė.

„Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos duomenimis, šiuo metu Lietuvoje apie 80 proc. visų negalią turinčių asmenų (įskaitant vidaus ligų sąlygotą negalią) turi fizinę negalią. Tai viena iš pagrindinių probleminių socialinių grupių Lietuvoje. Šalia tradicinių neįgaliųjų – asmenų, kurie gali judėti tik vežimėliuose arba kitomis techninėmis priemonėmis, akliųjų, kurčnebylių, turinčių psichikos negalią papildomai aptiriamos ir kitos būklės – prie neįgaliųjų priskiriami

asmenys, kurių funkcionavimą apriboja sunkūs bendri sveikatos sutrikimai dėl lėtinių ligų, sunkūs pažintinių funkcijų sutrikimai, senyvas amžius ir kt.“ (Efektyvios sveikatos priežiūros prieinamumo gerinimo neįgaliesiems krypties aprašas, 2014, 4 str. 7 p.).

Lietuvos neįgaliųjų forumo (LNF) parengta Alternatyvi ataskaita dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje (2015 m.) išskiria *tris pagrindinius barjerus*, dėl kurių asmenys su negalia negali arba tik iš dalies gali dalyvauti kultūriniame šalies gyvenime:

- Kultūros įstaigų/objektų ir jų infrastruktūros prieinamumas neįgaliesiems;
- Informacijos apie kultūros paslaugas prieinamumas neįgaliesiems;
- Kultūros renginių /paslaugų pritaikomumas neįgaliųjų specialiems poreikiams.

Tuo tarpu Portugalijos prieinamumo neįgaliesiems srityje dirbančios kultūros asociacijos „Acesso Cultura“ vykdyto tyrimo apie kultūros barjerus neįgaliesiems „Beyond the Physical: Barriers to Cultural Participation“ autorės Maria Vlachou ir Ana Braga pastebi, jog pagrindiniai kultūros prieinamumo neįgaliesiems barjerai yra fiziniai, socialiniai ir intelektualiniai (Acesso Cultura [AC], 2018). Ši autorių formuluotė praplečia kultūros prieinamumo neįgaliesiems barjerų lauką ir parodo, kad ir pati Lietuvos neįgaliųjų bendruomenė kultūros prieinamumą vertina labiau iš instrumentinės pusės, mažiau dėmesio skiriant socialiniams aspektams.

Tyrėjos J. Krančiukaitė ir K. Zakarauskaitė esminėmis kultūros įstaigų prieinamumo neįgaliesiems bei vyresnio amžiaus žmonėms problemomis išvelgia „prastą kultūros įstaigų specialistų parengimą pritraukti ir dirbti su negalią turinčių žmonių bei vyresnio amžiaus žmonių grupėmis bei tarpsektorinio bendradarbiavimo trūkumą“ (Laisvalaikio, kultūros ir meno poveikis sveikatai: socialinio recepto galimybės žmonėms su negalia ir vyresnio amžiaus žmonėms Lietuvoje“, 2020, 4 p.).

Apibendrinant reikia pažymėti, kad kultūros prieinamumo neįgaliesiems barjerų identifikavimas yra pirmas žingsnis link jų mažinimo, tačiau skirtingų šalių patirtys rodo, kad be fizinio ir intelektualinio prieinamumo svarbu įsivardyti bei keisti ir socialines visuomenės, tame tarpe ir kultūros įstaigų darbuotojus, nuostatas. Todėl Antrajame šio darbo skyriuje bus siekiama įvertinti kokia yra prieinamumo neįgaliesiems situacija pasirinktose Lietuvos profesionaliose muzikos įstaigose atsižvelgiant į LNF Ataskaitoje įvardytus bei socialinį barjerus, aptariant ir kultūros įstaigų darbuotojų kompetencijas prieinamumo srityje, o tarpsektorinis bendradarbiavimas plačiau bus aptariamas 1.5. poskyryje.

1.3. Lietuvos profesionalios muzikos įstaigų samprata

Prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos veikia Profesionaliojo scenos meno įstaigų taryba, kuri teikia Kultūros ministerijai pasiūlymus dėl Lietuvos profesionaliojo scenos

meno įstaigų politikos formavimo ir įgyvendinimo, o taip pat priima ir svarsto juridinių asmenų, siekiančių būti pripažintais profesionaliojo scenos meno įstaiga, prašymus. Šiuo metu profesionaliųjų scenos meno įstaigų sąrašas yra virš 30 muzikos renginius rengiančių bei organizuojančių įstaigų. Profesionalių scenos meno įstaigų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos profesionaliojo scenos meno įstatymas. Jame nurodoma, jog „Valstybės profesionaliojo scenos meno politika laiduoja aukšto meistriškumo ir meninio lygio profesionaliojo scenos meno kūrybą, kultūros ir meno atvirumą bei integraciją į tarptautinę profesionaliojo scenos meno erdvę, sudaro sąlygas kūrybinei veiklai ir profesiniam tobulėjimui, aukštos meninės vertės scenos meno kūrinių sklaidai ir prieinamumui visoms šalies visuomenės grupėms.“. Pagal šį įstatymą, prievolę užtikrinti profesionaliojo scenos meno prieinamumą visoms šalies visuomenės grupėms turi nacionalinės, valstybinės ir savivaldybių profesionalios kultūros įstaigos, tuo tarpu „kiti Lietuvos Respublikoje įsteigti juridiniai asmenys, tokių juridinių asmenų ar kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsteigtų juridinių asmenų ar kitų organizacijų padaliniai, Lietuvos Respublikoje pripažinti profesionaliojo scenos meno įstaigomis (teatras, koncertinė įstaiga, trupė, ansamblis, cirkas, scenos meno informacijos centras, scenos menų centras, kūrybinis inkubatorius ir kita), įgyvendina jų steigimo dokumentuose nustatytus tikslus.“ (4 str. 1. p. 4 p.). Įstatymas kalba apie visas šalies visuomenės grupes, tačiau nenumato jokių specifinių priemonių, kurios užtikrintų profesionaliojo scenos meno prieinamumą asmenų su negalia grupei.

Anot Maria Vlachou ir Ana Braga, „Galime daryti išvadą, kad iš tiesų egzistuoja „teisės“ ir „pareigos“ sąvoka, tačiau kartu turime atsisakyti klaidingo įsitikinimo, kad prieinamumo sąlygų sudarymas yra tam tikra paslauga, kurią darome žmonėms, o tai yra galimybė, kuria organizacijos gali pasinaudoti arba ne.“ (AC, 2018, p. 39). Kaip bus pristatoma antrame darbo skyriuje, tokius aspektus kaip įstaigų infrastruktūros ar internetinių svetainių prieinamumą reglamentuoja įstatymai bei direktyvos, tuo tarpu kultūros įstaigų paslaugų bei produktų pritaikymas asmenims su negalia bei jų grupėms Lietuvoje šiuo metu yra palikti įstaigų apsisprendimui arba kitaip – galimybėms, kurioms daro įtaką įstaigų turimi techniniai, finansiniai bei žmogiškieji ištekliai. Taigi, įvertinusi esamą situaciją bei savo išteklius, kiekviena kultūros įstaiga turi atsakyti į etinę dilemą – ar reikia dirbti prieinamumo neįgaliesiems linkme ir ką konkrečiai galima padaryti. Darant prielaidą, kad nuo šio apsisprendimo priklauso tolimesni veiksmai prieinamumo neįgaliesiems srityje, etinės dilemos klausimas bus aptartas smulkiau.

1.3. Kultūros įstaigų prieinamumas neįgaliesiems kaip etinė dilema

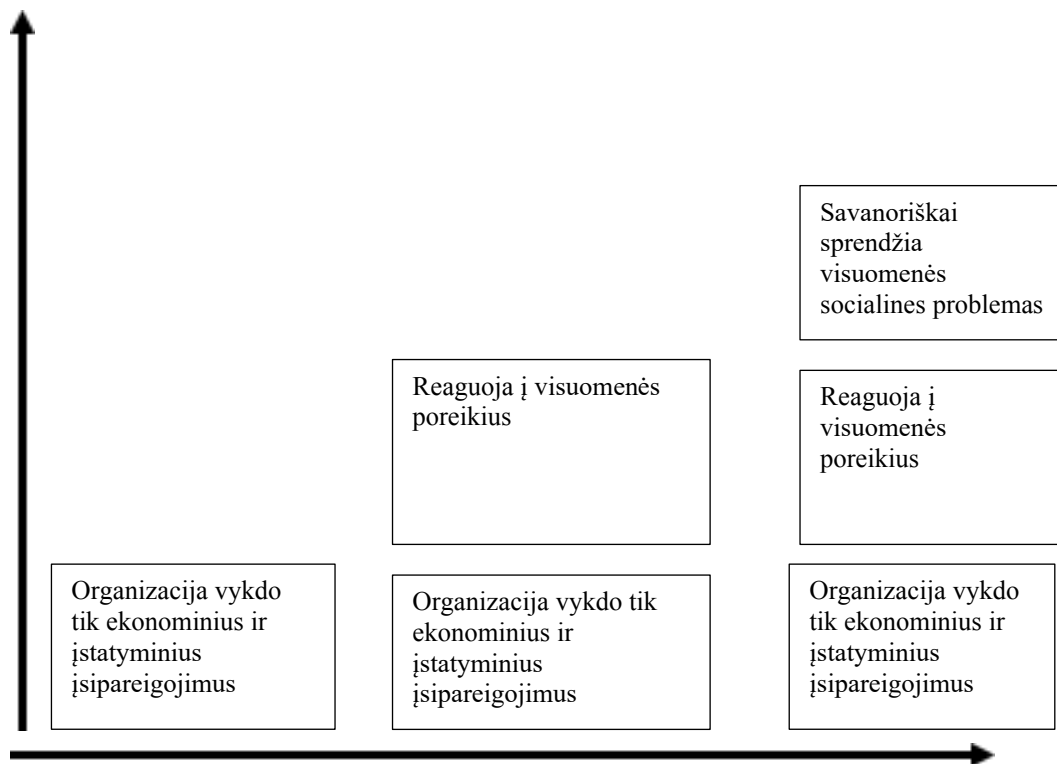
Etinių dilemų kultūros srityje tema nėra plačiai nagrinėta Lietuvoje, nors su įvairiais etiniais ir moraliniais sprendimais kultūros įstaigų vadovai ir darbuotojai susiduria gana dažnai. Belgrado menų universiteto profesorė dr. Milena Dragičević Šešić savo straipsnyje „Kultūros politikos etinės dilemos: naujos vadybinės praktikos conceptualizavimas naujosiose demokratijose“ teigia, jog ir tarptautiniu mastu etinis kultūros politikos formavimo pagrindas tyrėjų nėra dažnai nagrinėtas (2012). Autorė daro išvadą, jog „naujosios demokratijos“ šalys, prie kurių priskiriamas ir Pabaltijo regionas, iš britų kultūros politikos modelio perėmė pragmatinį ir racionalų požiūrį, tačiau vis dar stokoja dėmesio vertybiniams ir etiniams klausimams (2012).

Kultūros politikos ir kultūrinių teisių etinius aspektus plačiai aptaria suomių kultūros politikos ekspertės Hannele Koivunen ir Leena Marsio straipsnyje „Sąžininga kultūra?“ (2007). Anot autorių, kultūrinės teisės yra žmogaus teisės, kaip ir pilietinės, politinės ir ekonominės teisės. Mokslininkų naudojamas terminas „sąžininga kultūra“ apima:

- galimybę susipažinti su žmonijos ir savo kultūros tradicija;
- fizinį, regioninį ir kultūrinį prieinamumą ir pasiekiamumą;
- kultūrinės pasiūlos įvairovę ir jos atitikimą paklausai;
- dalyvavimą kultūros pasiūloje;
- galimybes kultūrinei saviraiškai bei įtrauktį šioje srityje.“ (H. Koivunen, L. Marsio, 2007, p. 120).

Taigi, sąžininga kultūra turi užtikrinti kultūros prieinamumą ir kiekvieno asmens kultūrinių teisių įgyvendinimą.

2017 m. LR Kultūros ministras patvirtino „Lietuvos kultūros įstaigų darbuotojų profesinės veiklos ir etikos taisykles“, kuriomis siekiama „skatinti kultūros įstaigų darbuotojų atsakomybę už savo veiksmus, stiprinti sąžiningumą, ugdyti pagarbą bendradarbiams ir kitiems asmenims, tobulinti korupcijos prevenciją, išvengti viešųjų ir privačių interesų konfliktų, didinti kultūros įstaigų socialinę atsakomybę ir autoritetą visuomenėje, saugoti kultūros įstaigų reputaciją.“ (1 str.). Taigi, pagal šias taisykles kultūros įstaigos skatinamos didinti savo socialinę atsakomybę, t.y. „būti atsakingomis už kiekvieną savo veiksmą, kuris paveikia žmones, jų bendruomenes ir aplinką“ (D. Vyšniauskienė, V. Kundrotas, 1999). Šių autorių knygoje pristatomas S.P.Robbins ir R.Stuart-Kotze socialinės atsakomybės kaitos tyrimas, parodantis, jog „socialinė įmonių atsakomybė turi tendenciją didėti“ (D. Vyšniauskienė, V. Kundrotas, 1999, p. 103):

1 pav. Organizacijos socialinės atsakomybės lygiai. Šaltinis D. Vyšniauskienė, V. Kundrotas „Verslo etika“, p. 103

Apibendrinant galima pasakyti, jog kultūros įstaigų prieinamumo neįgaliesiems aspektai, kurių nereglamentuoja įstatymai ir teisės aktai, atspindi įstaigos socialinės atsakomybės lygį. Lietuvoje po truputį daugėja kultūros įstaigų bandymų savo paslaugas ir produktus pritaikyti neįgaliesiems, kurie leidžia kalbėti apie didėjančią Lietuvos kultūros įstaigų socialinę atsakomybę. Visgi norint įgyvendinti neįgaliesiems prieinamus projektus svarbiais faktoriais tampa kultūros įstaigų finansiniai ir žmogiškieji ištekliai, kurie bus aptariami 1.4. ir 1.5. poskyriuose.

1.4. Finansiniai mechanizmai kultūros prieinamumui didinti

Jungtinėje Karalystėje, kuri yra vertinama kaip viena iš Europos lyderių kultūros prieinamumo srityje, 1998 m. Anglijos Menų tarybos paskelbtoje programoje „Naujos publikos fondas“ akcentuojama publikos grupių įvairovė (S. Hadley, 2021). Šioje programoje iškelti tikslai į kultūros veiklas pritraukti skirtingas visuomenės grupes, tame tarpe ir asmenis su negalia. Anot S. Hadley studijos respondentų, „auditorijos plėtra ir socialinė įtrauktis yra tarsi natūralūs bendraminčiai“ (p. 102), tačiau iškeliama ir problema, jog į socialinius pokyčius orientuoti auditorijos plėtros projektai reikalauja daug išteklių ir duoda nedidelę grąžą, tad jų tvarumui užtikrinti reikalingas nuolatinis finansavimas. Todėl toliau analizuojant kultūros įstaigų galimybes didinti prieinamumą neįgaliesiems svarbu įvertinti Lietuvoje šiuo metu aktualius finansinius mechanizmus šiam procesui užtikrinti.

2021-2023 m. LR Kultūros ministerijos strateginiame plano 01-08 programoje „Informacijos išteklių visuomenei plėtra, istorinės atminties, tradicijų, kultūros paveldo apsauga ir aktualizavimas“ numatoma „toliau aprūpinti šalies viešąsias bibliotekas šioms gyventojų grupėms skirta įranga ir priemonėmis“, kas padės didinti socialinę asmenų su negalia integraciją.

2022-2024 m. strateginiame plano 08-001 programoje „Kultūra ir kūrybingumas“ uždavinių apimtyje 2022 m. numatoma pradėti įgyvendinti tris pažangos priemones, kuriomis pirmiausia siekiama spręsti neaktyvaus dalyvavimo kultūroje ir kultūros prieinamumo (įskaitant kultūros skaitmeninius išteklius) problemas. Pirmosios iš šių priemonės „Aukštos meninės vertės, įvairaus ir įtraukaus kultūros turinio prieinamumo didinimas“ apimtyje kalbama apie „kokybiškų, profesionalių, įvairių kultūros paslaugų tolygų prieinamumą visoje Lietuvos teritorijoje ir pritaikymą tikslinių grupių poreikiams“, tuo tarpu priemone „Investicijos į kultūros išteklių skaitmeninimą ir prieinamumą“ numatoma pritaikyti e-paslaugas ir produktus negalią turintiems asmenims.“ Šios priemonės įgyvendinimas bus finansuojamas Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo fondo lėšomis, priemone įtraukta į „Naujos kartos Lietuva“ planą.

Prieinamumas yra viena iš trijų strateginių Lietuvos kultūros tarybos (LKT) kryptų ir kaip projektų kriterijus yra vertinamas 7 iš 26 2020 m. patvirtintų finansuojamų sričių ir programų (lentelė Nr. 1)

1 lentelė. Sudaryta autorės pagal šaltinį – www.ltk.lt

<i>Programos ir veiklos (jei išskirta) pavadinimai</i>	<i>Vienas iš vertinimo prioritetų ir už jį skiriami balai</i>
Programa „Ugdymas kultūra“ veikla „Kultūros edukacija“	veiklų sklaida ir prieinamumo didinimas (0–10):
„Menas žmogaus gerovei“	projekte dalyvauja gyventojų grupė (-s), mažai dalyvaujanti (-čios) kultūroje (dėl socialinės atskirties, geografinio nutolimo nuo kultūros centrų ar pan.) (0–10)
„Strateginis tarptautinių renginių finansavimas“	renginio prieinamumo didinimas (0–15)
„Kvalifikacijos kėlimas“	sprendžiami realūs projekto dalyviams ir (ar) jų organizacijoms kylantys iššūkiai, susiję su paslaugų ir produktų kokybe bei kultūros prieinamumu visuomenei, projektui būdingas tikslingas, reflektyvus, interaktyvus, visus įtraukiantis mokymosi procesas (0–30)
„Strateginis kultūros organizacijų finansavimas“	kultūros prieinamumo didinimas (0–15)
Programos „Kūrybinės bendruomenių iniciatyvos“ veiklos „Kūrybinės bendruomenių iniciatyvos“	Projektams, mažinančioms kultūrinę, socialinę, skaitmeninę ir (arba) informacinę atskirtį. (0–20)
Programos „Kūrybinės bendruomenių iniciatyvos“ veiklos „Mažosios Lietuvos kultūros sostinės“	įvairių visuomenės grupių įtraukimas į kultūrinę veiklą (0–15)

Iš lentelėje pateiktų duomenų matosi, jog prieinamumas bei įvairių visuomenės grupių įtraukimas kaip vienas iš prioritetų figūruoja skirtingose programose. Reikia pažymėti, kad pagal LR profesionaliojo scenos meno įstatymą, nacionaliniai, valstybiniai teatrai ir koncertinės įstaigos gali dalyvauti tik kultūrinės edukacijos finansavimo Kultūros tarybos programose. Nors specifinio finansavimo būtent prieinamumo didinimo projektams nėra rengiama, bet veiklos šioje srityje gali pridėti projekto vertinimui nemažai taškų, o projekto finansavimo atveju laimėjusios įstaigos galėtų dirbti didesnio prieinamumo asmenims su negalia srityje.

Kaip buvo paminėta 1.2. skyriuje, tarpsektorinis bendradarbiavimas yra svarbus siekiant padidinti kultūros prieinamumą neįgaliesiems. Įvairių šalių kultūros prieinamumo srityje dirbantys profesionalai pabrėžia, kad dėl įvairių prieinamumą neįgaliesiems liečiančių projektų bei sprendimų kultūros įstaigoms būtina kalbėtis ir derintis su neįgaliaisiais ar juos atstovaujančiomis organizacijomis. Glaudesnis tarpsektorinis bendradarbiavimas galėtų padėti ir siekiant finansavimo. LNF Alternatyvioje ataskaitoje pastebima, kad įvairios neįgaliųjų įstaigos bei organizacijos gali dalyvauti Kultūros tarybos skelbiamuose konkursuose nuo pat tarybos įkūrimo 2013 metais. Tačiau, anot ataskaitos autorių, „nevykstant dialogui su neįgaliųjų organizacijomis bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, nei Kultūros ministerija, nei Lietuvos kultūros taryba negali kompleksiskai spręsti neįgaliųjų kultūrinio ir meninio ugdymo problemų“. Ataskaitoje pateikiamas pavyzdys, jog 2014 m. iš 2420 projektų, kuriems buvo skirta apie 15,5 mln. eurų, tik 50 projektų buvo skirti neįgaliųjų žmonių kultūrinių poreikių tenkinimui, o šiems projektams skirta suma siekė apie 224 tūkstančius eurų.

Pasaulio sveikatos organizacijos užsakymu atliktoje menų poveikio sveikatai analizės rekomendacijose pabrėžiama būtinybė didinti visuomenės supratimą apie ištraukimo į menus naudą sveikatai, užtikrinti, kad įvairios meno formos būtų prieinamos įvairioms visuomenės grupėms, skatinti ir remti meno ir kultūros organizacijas, kad sveikata ir gerovė taptų neatsiejama ir strategine jų veiklos dalimi (D.Fancourt, S.Fin, 2019). Nuo 2015 m. Lietuvos kultūros tarybos priemonė „Menas žmonių gerovei“ yra tarpsektorinio bendradarbiavimo tarp kultūros ir sveikatos sričių pavyzdys, kadangi priemonė yra skirta „įgyvendinti iniciatyvas, sudarančias palankias sąlygas stiprinti mano poveikį sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos sritims, siekiant gerinti žmonių kokybę“ (www.ltkt.lt).

Neįgaliųjų kultūrinę veiklą per Neįgaliųjų asociacijos veiklos rėmimo projektą iš dalies finansuoja ir Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, tačiau anot mokslininkių J.Krančiukaitės ir K.Zakarauskaitės, „tai dažnai skatina susiskaldymą, segregaciją ir atskirtį, nes SADM finansavimo kvietimų neįgaliųjų asociacijų veikloms ir socialinės integracijos projektuose partneriai gali būti tik kitos neįgaliųjų asociacijos.“ (2020, p. 35). Reikia paminėti, jog 2021 m. šioje programoje buvo finansuotas Lietuvos specialiosios

kūrybos draugijos „Guboją“ projektas „Perliukų akademija“ (<http://www.ndt.lt/nvo-renginiai/nvo-renginiai/>). Projektu buvo numatoma surengti stovyklą, kurioje dalyvautų 16 asmenų, iš jų 8 neįgalieji. Numatyta, jog „jaunieji talentai dalyvaus tarptautinio M. K. Čiurlionio festivalio programoje – koncertuos jaunųjų talentų maratone, o gabiausieji iš gabiausiųjų dalinsis scena su žinomais Lietuvos ir užsienio muzikos atlikėjais.“ (Neįgaliųjų reikalų departamento informacija). Šis pavyzdys leidžia daryti prielaidą, jog ieškoma būdų neįgaliųjų atskirčiai mažinti ir siekiama įtraukti juos ne tik kaip profesionaliosios muzikos klausytojus, bet ir dalyvius bei atlikėjus.

2020 m. Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo programos kultūros srityje buvo vykdomas kvietimas „Kultūros prieinamumo plėtojimas ir kultūrinio švietimo stiprinimas“, kurio vienas iš tikslų buvo skirti finansavimą socialinę įtrauktį ir kovą su diskriminacija skatinančių projektų įgyvendinimui. Iš keturiolikos šiame konkurse finansuotų kultūros projektų du yra susiję su muzikos sritimi ir skirti prieinamumo plėtojimui ir bendruomenių įtraukimui.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad specifinio finansavimo prieinamumo didinimui kultūros srityje šiuo metu neturime, tačiau darbas šioje srityje gali sukurti kultūros projektams pridėtinės vertės teikiant paraiškas dalyje Kultūros tarybos finansavimo konkursų. Projektams, skirtiems asmenų su negalia poreikiams, sudaryta galimybė dalyvauti programos „Menas žmogaus gerovei“ finansavimo konkursuose.

1.5. Kultūros įstaigų personalo kompetencijos prieinamumo neįgaliesiems srityje

Svarbiu faktoriumi sėkmingesniai kultūros prieinamumo neįgaliesiems užtikrinimui yra kultūros įstaigų personalo kompetencijos, žinios apie asmenų su negalia poreikius, bendravimo su neįgaliaisiais įgūdžiai, gebėjimas suteikti kokybišką ir išsamią informaciją. Lietuvoje skaitmeninės informacijos, aplinkos prieinamumo neįgaliesiems, negalios etiketo mokymus vykdo Lietuvos negalios forumas, įvairiais specifiniais klausimais konsultuoja Aklujų ir silpnaregių sąjunga, Lietuvos kurčiųjų draugija. Įvairius seminarus ir mokymus veda tarptautinės prieinamumo neįgaliesiems sferoje dirbančios organizacijos: Acesso Culture (Portugalijoje), Attitude is Everything (Jungtinėje Karalystėje), kultūros fondas „Bez Barrier“ (Lenkijoje), Apropa Cultura (Ispanijoje) bei kitos.

Prieinamumo vadybininko (angl. „accessiblity manager“) arba prieinamumo koordinatoriaus (angl. „accessibility coordinator“) profesija ir kitose pasaulio šalyse dar tik žengia pirmuosius žingsnius. Labai reikšmingas buvo projekto „Prieinama kultūra ir mokymai“ (angl. „Accessible Culture and Training“), kurį finansavo Europos Komisija, įgyvendinimas 2015-2018 metais. Pagrindinis projekto tikslas buvo apibrėžti naujos profesijos – scenos meno prieinamumo vadybininko profilį ir pasiūlyti įvairių rūšių su juo susijusią mokymo veiklą. (X. Zhang, 2018).

Projekte dalyvavo keturi universitetai: Barselonos autonominis universitetas (Ispanija), Antverpeno universitetas (Belgija), Karalienės universitetas Belfaste (Jungtinė Karalystė), Vienos universitetas (Austrija), du teatrai: „Trànsit Project“ (Ispanija) ir „NT Gent“ (Belgija), du vietos valdžios departamentai: Katalonijos vyriausybės Kultūros departamentas ir Flandrijos prieinamumo ir universalaus dizaino ekspertizės centras „Inter LederreOveral“, ir Europos sertifikavimo ir kvalifikacijos asociacija. Savanorių teisėmis projekte taip pat dalyvavo kelios asociacijos ir kiti Europos teatrai. Projekto įgyvendinimo rezultatai svarbūs keliais aspektais – visų pirma pagal Europos sertifikavimo ir kvalifikacijos asociacijos standartus ir gaires buvo apibrėžtas prieinamumo vadybininko darbo profilis. Atsižvelgiant į darbo vietą ir apimtis išskirtos dvi pozicijos – prieinamumo koordinatorius ir prieinamumo vadybininkas. Prieinamumo koordinatorius – tai vienoje vietoje, pavyzdžiui teatre ar koncertų salėje, dirbantis darbuotojas, kuris rūpinasi ten vykstančių renginių prieinamumo klausimais. Tuo tarpu prieinamumo vadybininkas dirba platesniu, galimai netgi regioniniu lygmeniu ir rūpinasi įvairių kultūros renginių prieinamumo įvairioms žmonių grupėms aspektais. Šių naujų profesijų apibrėžimas ir profilių apibrėžimas yra reikšmingas žingsnis pasauliniu mastu. Ne mažiau reikšmingas projekto pasiekimas yra ir parengtos studijų programos – 24 mėnesių magistrantūros studijų programa prieinamumo vadybininkams, 12 mėnesių trukmės antrosios pakopos studijų programa prieinamumo koordinatoriams, o taip pat sukurtas ir „Coursera“ platformoje pradėtas vykdyti masinis atviras internetinis kursas (angl. „MOOC“) „Scenos menų prieinamumas“, skirtas mokymuisi visą gyvenimą.

Reikia tikėtis, kad ateityje ir Lietuvoje turėsime prieinamumo specialistus ruošiančias programas, o šios srities specialistams atsiras pozicijos didžiosiose kultūros įstaigose arba darbo kitos galimybės. Šiuo metu kultūros organizacijoms svarbu domėtis įvairiais prieinamumo klausimais bei siekti dialogo su neįgaliųjų organizacijomis. Sėkmingi užsienio šalių kultūros įstaigų pavyzdžiai rodo, kad vienas iš galimų sprendimų yra suburti konsultantų su negalia grupę – pavyzdžiui Belfasto Grand opereje yra įkurta „Neįgaliųjų klausimu patariamoji grupė“ (angl. „Disability Advisory Group“).

II skyrius

PROFESIONALIOS MUZIKOS ĮSTAIGŲ LIETUVOJE ANALIZĖ NUSTATYTAIS PRIEINAMUMO NEĮGALIESIEMS BARJERŲ ASPEKTAIS

2.1. Profesionalios muzikos įstaigų Lietuvoje analizės aspektai

Pirmame šioje darbo skyriuje buvo aptarti LNF Alternatyvioje ataskaitoje įvardinti trys pagrindiniai kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerai – infrastruktūros, informacijos bei renginių/paslaugų turinio pritaikomumas neįgalųjų specialiems poreikiams. Taip pat iškelta hipotezė, jog nemažiau svarbus yra ir socialinis barjeras, kurį savo tyrime pabrėžia Portugalijos tyrėjos Maria Vlachou ir Ana Braga.

Tolimesnei prieinamumo neįgaliesiems analizei nustatytais prieinamumo neįgaliesiems aspektais pasirinktos muzikos srityje dirbančios organizacijos, registruotos skirtinguose Lietuvos miestuose bei rengiančios klasikinės muzikos koncertus:

- Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras
- Lietuvos nacionalinė filharmonija
- Koncertinė įstaiga Kauno valstybinė filharmonija
- Klaipėdos m. savivaldybės koncertinė įstaiga Klaipėdos koncertų salė
- Koncertų salė „Polifonija“ / Šiaulių valstybinis kamerinis choras „Polifonija“
- Viešoji įstaiga „Kristupo festivalis“
- Koncertinė įstaiga Vilniaus miesto savivaldybės šv. Kristoforo kamerinis orkestras
- Koncertinė įstaiga valstybinis choras „Vilnius“
- Koncertinė įstaiga „Kauno santaka“
- Viešoji įstaiga „Palangos orkestras“.

2.2. Profesionalios muzikos įstaigų infrastruktūros prieinamumas neįgaliesiems

Kadangi dalis iš pasirinktų analizuoti įstaigų neturi savo valdomų patalpų, kuriose rengia renginius, pirmojo LNF Ataskaitos nurodyto prieinamumo barjero aspektu jos analizuojamos nebus. nebus.

Kultūros įstaigų infrastruktūros prieinamumas, pagal šio darbo 1.2. minėto „Efektyvios sveikatos priežiūros prieinamumo gerinimo neįgaliesiems krypties aprašo“ duomenis, yra didžiausiai žmonių su negalia daliai aktualus barjeras. Pažymėtina, kad su apribotu judumu bei

infrastruktūros iššūkiais susiduria ne tik neįgalieji, bet ir senyvo amžiaus asmenys, šeimos su vaikų vežimėliais, todėl šio barjero neutralizavimas yra aktualus ir kitoms klausytojų grupėms. Nors įprasta infrastruktūros prieinamumą asmenims su judumo negalia ženklinti žmogaus vežimėlyje paveikslėliu, tačiau svetainėje www.prieinamumas.lt siūlomi įvairūs variantai tiek infrastruktūros, tiek judumo negalios ženklinimui, iš kurių galima pasirinkti konkrečiai situacijai aktualų ir tikslingą ženkliuką. 2 paveiksle parodomi keletas iš jų:

2 pav. Infrastruktūros prieinamumo ženklinimas asmenims su judumo negalia. Šaltinis – www.prieinamumas.lt

Lietuvoje visų valstybinių įstaigų, tame tarpe ir kultūros įstaigų, infrastruktūros prieinamumo užtikrinimą neįgaliesiems nustato LR aplinkos ministro 2019 m. lapkričio 4 d. įsakymu Nr. D1-653 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“ patvirtintas statybos techninis reglamentas (LR aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-653, 2019). Reglamentu numatomi reikalavimai tiek prieigoms prie visuomeninių pastatų, tiek asmenims su judėjimo negalia pritaikytų vietų/erdvės salėje, priklausomai pagal erdvės dydžio, normos. Taigi, būdamos visuomeniniais pastatais kultūros organizacijos turi prievolę užtikrinti neįgaliesiems pritaikytą infrastruktūrą. Viena iš problemos sudedamųjų dalių čia yra tai, kad nemaža dalis kultūros organizacijų yra įsikūrusios paveldo pastatuose, kuriuose pritaikymo veiklas riboja paveldo saugojimo reikalavimai. Pagal Alternatyvosios atsakaitos 209 punktą, „koncertai, vykstantys istorinio paveldo pastatuose, tokiuose kaip bažnyčios ar Nacionalinė filharmonija, taip pat nepritaikyti neįgaliesiems.“ Valstybinio audito ataskaitos dėl neįgaliųjų socialinės integracijos išvados rodo, jog „asmenims su negalia pritaikytų viešųjų pastatų dalis neviršijo 30 proc. (seniūnijos, socialinių paslaugų centrai, švietimo, sveikatos ir kultūros įstaigos).“ (Valstybinio audito ataskaita, 2020).

Flandrijos prieinamumo ir universalaus dizaino ekspertizės centro „Inter LederreOverall“ parengtame gide „Scenos menų prieinamumas“ (Inter LederreOverall [ILO], 2018) kalbant apie kultūros įstaigų infrastruktūrą, akcentuojama visa pastato ar renginio aplinkos prieinamumo grandinė. Scenos renginių organizatoriams patariama įvertinti renginio erdvės ar vietos prieinamumą atsakant į keturius esminius klausimus:

- „Pasiekiamumas (angl. „reachability“) – ar aš galiu pasiekti tą vietą?
- Priėjimas (angl. „access“) – ar aš galiu lengvai patekti į pastatą ar erdvę bei jį / ją palikti?
- Naudojimas(is) (angl. „usable“) – ar aš galiu daryti tai, ko norėčiau? (iš antropometrinės pusės)

- Suprantamumas (angl. „understandable“) – ar aplinka palaiko mano veiklą? Ar lengvai galiu rasti kelią, judėti intuityviai?“ (ILO, 2018).

Prieinamumo grandinė, anot šio prieinamumo gido sudarytojų, apima: parkavimo erdvę, kelius ir šaligatvius prie renginio vietos, įėjimą, fojė, bilietų kasą, informacijos taškus, navigaciją viduje pastato – laiptus, duris, ženklumą, žiūrovinę dalį, sanitarines bei maitinimo patalpas. Tik šis kompleksinis, visą prieinamumo grandinę apimantis kultūros įstaigos požiūris, užtikrintų galimybes neįgaliesiems pilnavertiškai dalyvauti scenos meno renginiuose.

Remiantis anksčiau minėtų įstaigų internetinių svetainių duomenimis, Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro, Lietuvos nacionalinės filharmonijos, Kauno valstybinės filharmonijos, Klaipėdos koncertų salės ir koncertų salės „Polifonija“ internetinėse svetainėse pateiktą informaciją, tenka pastebėti, jog informacija apie šiose įstaigose vykstančių renginių prieinamumą neįgaliesiems yra gana fragmentiška. Daugiausiai informacijos apie infrastruktūros prieinamumą pateikia Lietuvos nacionalinė filharmonija, nurodomi ir kontaktai, kuriais galima susiderinti dėl klausytojo su judumo negalia atvykimo į renginį ir kitų klausimų. Kauno valstybinės filharmonijos svetainėje galima rasti informaciją apie liftą į salės aukštą bei neįgaliesiems skirtas vietas salės plane, tuo tarpu Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro bei Klaipėdos koncertų salės internetinėse svetainėse galima rasti tik informaciją apie taikomas neįgaliesiems bilietų nuolaidas arba nemokamą įėjimą. Koncertų salė „Polifonija“ savo svetainėje iš viso nepateikia jokios informacijos apie infrastruktūros prieinamumą neįgaliesiems ir tik bilietų platinimo sistemoje www.ticketmarket.lt, su kuria dirba ši įstaiga, paminėtos specialios bilietų kainos neįgaliesiems. Detalesnė informacija, gautų iš minėtų įstaigų telefonu, atskleidžia jog išskyrus salę „Polifonija“, visos kitos įstaigos turi bent po vieną asmenims su vežimėliais pritaikytą įėjimą, yra įsirengę rampas iki jų, gali užtikrinti neįgaliųjų patekimą į salę bei turi pritaikytus tualetus.

Taigi, tenka daryti išvadą, kad šios salės yra prieinamos neįgaliesiems, tačiau nėra numatę pilnos prieinamumo grandinės, kurios užtikrinimas yra labai svarbus asmeniui su negalia, o taip pat stokoja aiškiai ir vienoje vietoje pateiktos informacijos apie savo infrastruktūros prieinamumą neįgaliesiems, kas akivaizdžiai patvirtina antrąjį LNF Ataskaitoje įvardintą kultūros renginių barjerą.

2.3. Profesionalios muzikos įstaigų pateikiamos informacijos prieinamumas neįgaliesiems

Kaip buvo nustatyta šio darbo 1.3.1. poskyryje, dažnai reikšmingu barjeru apie įstaigų infrastruktūros prieinamumą neįgaliesiems tampa informacijos stoka arba jos pateikimas neįgaliesiems neprieinama forma. Nei viena iš analizuotų įstaigų savo svetainėje nėra susistemins

ir aiškiai pateikus išsamios informacijos apie prieinamumą neįgaliesiems, jiems siūlomas paslaugas, tik Lietuvos nacionalinė filharmonija aiškiai nurodo kontaktus, kuriais būtų galima kreiptis iškilus prieinamumo neįgaliesiems klausimais. Tuo tarpu jau minėtame 1.3.1. poskyryje ILO organizacijos parengtame gide pabrėžiama, jog informacija turi būti „aiški ir prieinama visiems: pasiekama informacija apie prieinamumą, personalas yra apmokytas, nurodytas kontaktinis asmuo.“ (ILO, 2018). Taigi, informacijos apie prieinamumą neįgaliesiems susistemimas ir aiškus pateikimas būtų svarbus žingsnis ir postūmis šioje srityje.

Europos Sąjungos Direktyva dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo įpareigoja visas ES šalis iki 2020 m. rudens pritaikyti neįgaliesiems visas viešojo sektoriaus interneto svetaines, o iki 2021 m. rudens – ir mobiliąsias programas. Reikia paminėti, jog 2014 m. Lietuvos neįgaliųjų forumas savo internetinėje svetainėje buvo publikavęs internetinių tinklapių rekomendacijas, o 2018 m. Lygių galimybių kontrolieriaus inicijavo leidinį „Internetas visiems: prieinamos skaitmeninės informacijos rengimo vadovas“. Tačiau pagal Valstybinio audito ataskaitą, nepaisant ES direktyvos nurodymų, „tik 3,4 procentų Valstybės ir savivaldybių interneto svetainių yra prieinamos asmenims su negalia“ (Valstybinio audito ataskaita, 2020).

Asmenims su negalia pritaikytos internetinių svetainių versijos arba kita su prieinamumu neįgaliesiems susijusios informacijos vieta dažniausiai žymima 3 paveiksle parodytu simboliu:

3 pav. Svetainių versijos neįgaliesiems ženklavimas. Šaltinis – www.pngwing.com

Analizuojamų įstaigų atveju neįgaliesiems pritaikytą svetainę turi Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras, Kauno valstybinė filharmonija, koncertų salė „Polifonija“, koncertinė įstaiga valstybinis choras „Vilnius“ ir koncertinė įstaiga „Kauno santaka“. Taigi, galime daryti išvadą, kad Lietuvos kultūros įstaigų tarpe prieinamas asmenims su negalia svetaines turinčių organizacijų yra tikrai didesnis procentas, nei rodo valstybinio audito ataskaitos išvados, tačiau visgi šio barjero įveikimu reiktų pasirūpinti visoms įstaigoms.

Tam tikri iššūkiai kyla ir prieinamumo informacijos ar paslaugų ženklavimo srityje, kadangi nei Lietuvos, nei platesniu Europos Sąjungos mastu nėra vieningos įvairias negalias ženklinančios sistemos. Tai apsunkina tikslinės žmonių grupės žymėjimą bei specifinės informacijos atpažįstamumą. Jeigu istoriškai nusistovėjęs judėjimo negalia asmenų žymėjimas

žmogumi vežimėlyje yra visiems įprastas, tai silpnaregiams, akliems, asmenims su psichine negalia ar kurtiesiems bei neprigirdintiesiems skirtus ženklavimo simbolius galima nuspėti, tačiau visuomenėje yra nėra tiksliai identifikuojami ir įprasti.

2021 m. „Kaunas2022“ programos iniciatyva buvo sukurtas tinklalapis www.prieinamumas.lt, kuriame pamėginta susisteminti įvairių negalių ženklavimui skirtus simbolius. Tokio pobūdžio įrankio sukūrimas yra reikšmingas žingsnis ir pagalba renginių kūrėjams bei organizatoriams, visgi paminėtina ir tai, jog simbolių kūrimas bei įsitvirtinimas naudojime yra ilgas ir kažin ar baigtinis procesas.

Dar vienas svarbus aspektas kalbant apie informacijos prieinamumą neįgaliesiems yra bendra tokio pobūdžio informacijos sistema. Stebint geruosius įvairių pasaulio šalių pavyzdžius puikiais pavyzdžiais galėtų būti apie neįgaliesiems asmenims pritaikytus spektaklius informuojanti „Access London theatre“ organizacija Jungtinėje Karalystėje, „Apropa Cultura“ Ispanijoje, jau minėtos organizacijos iš Portugalijos „Accesso Culture“ administruojama svetainė www.cultura-acesivel.pt bei kiti pavyzdžiai, kuriuose asmuo su negalia turi galimybę gauti pilną informaciją apie pagal įvairius lankytojų poreikius pritaikytus renginius. Lietuvoje apie asmenims su judėjimo negalia pritaikytus objektus kultūros paveldo srityje galima rasti platformoje „Be slenksčių“, dalinę informaciją suteikia integratyvaus meno platforma www.implietuva.org. Visgi, profesionalios muzikos renginių srityje tokios platformos ar svetainės, kur būtų galima rasti pilną informaciją apie asmenims su negalia prieinamus renginius, Lietuvoje kol kas nėra.

2.4. Kultūros renginių/paslaugų pritaikomumas neįgaliųjų specialiems poreikiams

2.4.1. Kultūros renginių/paslaugų pritaikomumas sensorines negalias turinčių asmenų poreikiams

Trečiasis Alternatyviosios konvencijos įvardytas barjeras yra kultūros renginių/paslaugų pritaikomumas neįgaliųjų specialiems poreikiams. Anot jos išvadų, „daugiau kaip pusė žmonių su negalia neigiamai vertina viešųjų kultūros objektų pasirengimą priimti lankytojus su specialiais poreikiais“. Jei fizinės negalias turinčius asmenis identifikuoti yra nesudėtinga, tai sensorines ar kai kurias protines/psichines negalias iš karto pastebėti kartais neįmanoma. Dažniausiai šias negalias turinčių asmenų bendruomenės yra gana uždaros, todėl ir visuomenė nedaug žino apie problemas, su kuriomis jie susiduria. Skirtingai nuo asmenų su judėjimo negaliomis grupės, trūksta informacijos ir apie specifinius šių neįgaliųjų poreikius. Taip pat skirtingai nuo pirmųjų dviejų nagrinėtų prieinamumo problemų, kurias reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai, kultūros renginių bei paslaugų pritaikymas specialiems neįgaliųjų poreikiams nėra teisiškai apibrėžtas.

Anot J. Tutlytės, literatūroje sutinkama ir pritaikymo sąvoka, kurią tikslinga naudoti kada kalbama apie papildomus veiksmus, reikalingus tam tikrą paslaugą siekiant pritaikyti konkrečiai tikslinei grupei (Kaunas2022 prieinamumo leidinys, 2019). Kalbant apie kultūros renginių pritaikymo galimybes reikia pabrėžti, kad būtent šiuo aspektu asmenų su negalia poreikiai yra be galo skirtingi. Tuo pačiu skirtingos bei įvairios gali būti pritaikymo galimybės. Deja, informacijos apie tai nepavyko rasti nei vienos įstaigos svetainėje. Galima daryti prielaidą, kad įstaigos naudoja tam tikrus pritaikymo būdus rengdamos projektus tikslinėms auditorijoms ir jų plačiai neviešindamos, tačiau pirminės analizės metu nerasti argumentai, patvirtinantys šią prielaidą.

Nors ir ILO parengtas gidas patvirtina, kad šis barjeras yra „sunkiausiai apibrėžiamas kokybės prasme“ (ILO, 2018), visgi jis yra esminis, kad renginyje dalyvaujantys asmenys su negalia galėtų jame dalyvauti pilnavertiškai, taip pat kaip tai patiria kiti lankytojai.

Kultūros renginių, pritaikytų neįgaliesiems aspektu, gerosios praktikos pavyzdžiai Lietuvoje yra teatro srityje. Asmenims su regėjimo negalia scenos kūrinio pritaikymas vyksta naudojant garsinį vaizdavimą, t. y. audiovizualinio vertimo būdą, kai vaizdas perkeliamas į sakinį garsą. Garsiniam vaizdavimui žymėti Lietuvoje naudojamos dvi didžiosios raidės GV arba tarptautiniu mastu priimtas ženklavimas AD (angl. „audio description“), kaip parodyta 4 paveiksle:

4 pav. Garsinio vaizdavimo ženklavimo pavyzdys. Šaltinis – www.prieinamumas.lt

Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjungos respublikinio centro iniciatyva pirmasis spektaklis žiūrovams su regėjimo negalia parodytas dar 2012 m. Lietuvos nacionaliniame dramos teatre (LNDR). Iki dabar pritaikyta: 5 spektakliai LNDR, 1 Lietuvos rusų dramos teatre, 1 Panevėžio Juozo Miltinio teatre, 1 Klaipėdos dramos teatre, 7 Nacionaliniame Kauno dramos teatre. Nors koncertų lankytojams tai nėra aktuali priemonė, tačiau kitose pasaulio šalyse garsinis vaizdavimas naudojamas operų teatruose. Lietuvoje kol kas ši priemonė nebuvo taikoma nei viename iš muzikinių teatrų. Garsinio vaizdavimo specialistai yra ruošiami VU Kauno humanitarinio fakultete. Anot tyrėjų A. Matamala ir P. Orero, geras garsinio vaizdavimo specialistas turėtų turėti šias kompetencijas:

- „gebėti atlikti intersemiotinius vertimus (paversti vaizdus žodžiais) tiek intralingvistiniu, tiek interlingvistiniu būdu, priklausomai nuo pavestos užduoties;

- puikus kalbos ir konvencijų išmanymas;
- gebėjimas apibendrinti informaciją, siekiant pritaikyti tekstą prie ribotos vietos, išlaikant pirminę prasmę, perrašant žodžius ir vartojant sinonimus;
- gebėjimas pritaikyti kalbos stilių prie tikslinės auditorijos ir produkto, įvaldant skirtingus kalbinius registrus;
- gebėjimas kritiškai atrinkti svarbiausią informaciją;
- gera žodinė išraiška ir puiki dikcija“ (A. Matamala, P. Orero, 2007, p. 330).

Paminėtina, kad pasak vienos geriausių garsinio vaizdavimo specialistės Lietuvoje, VU Kauno humanitarinio fakulteto dr. Lauros Niedzviegienės, garsinis vaizdavimas gali būti aktuali priemonė autistiškiems asmenims, tad tikslinė auditorija dar labiau išsiplečia.

Reikia pastebėti, kad ir kitos regos sutrikimų turintiems asmenims skirtos pritaikymo priemonės taip pat gali pasitarnauti platesnei žiūrovų auditorijai. Kitose pasaulio šalyse gana plačiai naudojamos įvairios didesniu šriftu atspausdintos informacinės priemonės (programėlės, skrajutės, renginių suvestinės ir kt.). Šios priemonės galėtų puikiai pasitarnauti ir vyresnio amžiaus renginių lankytojams.

Gana dažnai pasaulyje, o ir Lietuvos dramos teatruose prieš spektaklius su garsiniu vaizdavimu, publikos rengiamos garsinės įžangos-supažindinimai (angl. „audio introduction“) su būsimo spektakliu, fabula, pagrindiniais herojais, kartais netgi trumpas pažintinis turas teatre bei scenoje, su galimybe taktiliniu būdu patyrinėti dalį dekoracijų (angl. „touch tour“). ILO gidai bei kiti autoriai pastebi, kad įžanga-supažindinimas gali būti parengtas bei vykdomas tiek gyvai, tiek audio ar video formatu. Šiuos įrašus renginių organizatoriai gali pateikti prie renginio informacijos iš anksto, tokiu būdu sudarydami galimybę su būsimo renginio informacija susipažinti ne tik asmenims su regos negalia, bet visiems besidomintiems. Tikėtina, kad ir trumpos ekskursijos teatre ar koncertų salėje bei galimybė prieš spektaklį patyrinėti dekoracijas būtų įdomi platesnei publikai.

Kalbant apie klausos negalią turinčius asmenis, kyla abejonė ar verta galvoti apie galimybę pritaikyti jiems muzikos renginius. Visgi galvojant iš socialinės inkliuzijos ateities visuomenėje perspektyvos reiktų įvertinti ir šias galimybes. Juolab, kad visuomenėje vis daugėja asmenų, naudojančių klausos aparatus, o tai turi tam tikrų techninių niuansų. Kol kas Nacionalinis Kauno dramos teatras yra bene vienintelė kultūros įstaiga Lietuvoje, kurioje sumontuota indukcinė kilpa, padedanti žmonėms su klausos aparatais išvengti pašalinių garsų ir triukšmo. Indukcinė kilpa ženklinama 5 paveiksle parodytu ženklu:

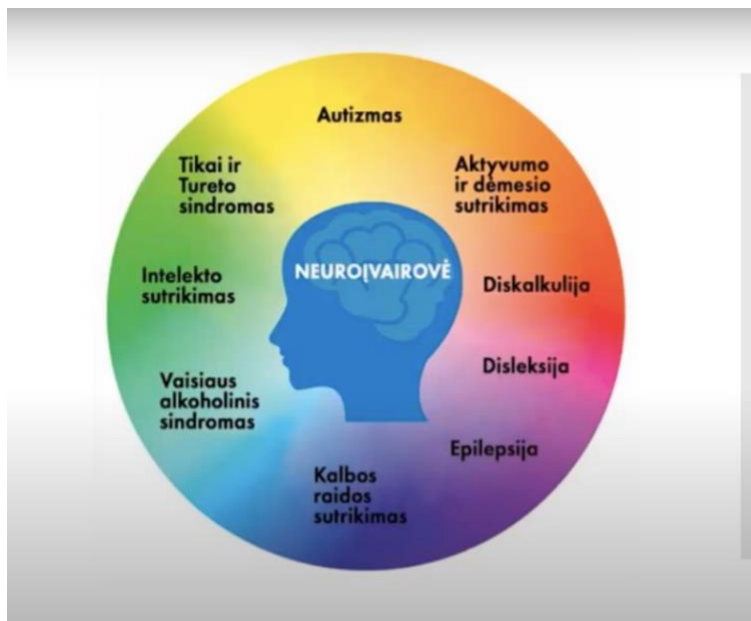
5 pav. Indukcinės kilpos ženklavimo pavyzdys. Šaltinis – www.prieinamumas.lt

Tokia sistema buvo įrengta Barselonos Liceu operoje ir susilaukė didžiulio dėkingumo iš neprigirdinčiųjų publikos narių, kurie naudojami klausos aparatais.

Kitas pritaikymo variantas asmenims su klausos negalia kultūros renginiuose yra subtitrai ir surtitrai – atitinkamai scenos apačioje arba virš scenos rodomas tekstas. Ši priemonė aktuali muzikiniuose spektakliuose ne tik klausos negalią turintiems asmenims, bet ir silpniau suprantantiems kalbą ar nežinantiems turinio žiūrovams arba teksto vertimui kai kūrinys atliekamas kita kalba. Surtitrai naudojami Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre. Šios pritaikymo priemonės paprastai ženklinamos raidėmis: subtitrai – SKN, surtitrai – SrKN arba tiesiog titrai – T.

2.4.2. Kultūros renginių/paslaugų pritaikomumas neuroįvairovės sutrikimų turinčių asmenų poreikiams

Nors Lietuvoje yra įprasti terminai protinė-psichinė negalia, intelekto sutrikimai, tačiau reikia pažymėti, kad toks įvardijimas vėlgi liudija medicininį požiūrį į asmenį su negalia. 1998 m. australų sociologės Judy Singer pasiūlytas terminas „neuroįvairovė“ iš pradžių buvo siejamas tik su autizmu, tačiau šiuo metu sparčiai populiarėja visame pasaulyje. Taigi, siūlomi terminai yra „neurotipinis“ (angl. „neurotypical“), kai kalbama apie sutrikimų neturinčius asmenis, ir „neuroįvairovė“ (angl. „neurodiversity“), kuris apima pačius įvairiausius sutrikimus bei negalias, kaip parodyta 6 paveikslėlyje.

6 pav. Neuroįvairovės sutrikimai. Šaltinis - <http://www.autismtoolbox.co.uk/what-does-neurodiversity-mean>, adaptuota darbo autorės

Naujuoju terminu pakeisti požiūrį į protinių-psichinių arba kitaip neuroįvairovės sutrikimų turintį asmenį siekiama ir psichologijos mokslų daktaro Thom Armstrong „Neuroįvairovės galia: išlaisvinant tavo kitaip veikiančių smegenų privalumus“. Mokslininkas siūlo atsisakyti į ligą orientuoto požiūrio ir pereiti prie skirtumų pripažinimu grįsto suvokimo, atliepančio kultūrinę ir biologinę gyvų būtybių įvairovę.

Be abejo, skirtingi iš šių sutrikimų nulemia skirtingus juos turinčių asmenų poreikius, tad ir sprendimai gali būti patys įvairiausi. Kadangi ryškių pavyzdžių Lietuvos scenos meno kultūros įstaigų veiklose rasti nepavyko, šioje vietoje bus trumpai peržvelgta kokios renginių pritaikymo priemonės yra dažniausiai naudojamos kitų pasaulio šalių kultūros įstaigose muzikos srityje.

Ankstesniuose skyriuose jau buvo minėta, kad svarbu aiškiai ir lengvai randamoje vietoje pateikti informaciją apie prieinamumą neįgaliesiems, tačiau kalbant apie neuroįvairovės sutrikimų turinčius asmenis tai tampa tikrai esminiu faktoriumi. Kuo mažiau neaiškumo, nežinios ir abejonių, tuo geriau iššūkių šioje srityje turintis asmuo jausis kultūros renginyje ir galės pilnavertiškai jį patirti. Labai svarbia priemone čia yra iš anksto paruošta medžiaga apie patį renginį, jo turinį, o taip pat apie erdvę, kurioje viskas vyks. Lietuvos autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ valdybos narė Barbora Suisse siūlo išmėginti „vaizdo modeliavimo“ (angl. „video modeling“) priemonę, tai yra kai vaizdo įrašymo ir rodymo įranga naudojama vaizdiniam tikslinio elgesio ar įgūdžių modeliui pateikti. Šioje vietoje visiškai tinkama priemonė būtų ir skyriaus pradžioje jau minėta video įžanga-supažindinimas.

Siekiant didesnio aiškumo kultūros įstaigoms rekomenduojama paruošti savo leidinių versijas lengvai suprantama kalba (angl. „easy to read“) arba prieštinių ar paveikslėlių pagrindu

sukurtas „vaizdines istorijas“ (angl. „visual-stories“). Ši priemonė taip pat gali pasitarnauti ne tik neuroįvairovės atvejais, bet ir, pavyzdžiui, jauniems žiūrovams, besimokantiems lietuvių kalbos asmenims, užsieniečiams.

Rekomendacijas kaip parengti lengvai suprantamą tekstą savo svetainėje yra paskelbusi Lietuvos aklųjų biblioteka (www.labiblioteka.lt). Tokio teksto ženklinimui naudojamas 7 paveiksle esantis ženklas.

7 pav. Šaltinis - <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>

Ruošiant lengvai suprantamą tekstą apie kultūros renginius bei paslaugas nėra sudėtinga jį padaryti draugiškesnį ir disleksijos sutrikimą turintiems asmenims. Anot, Lietuvos disleksijos centro vadovės Jurgitos Pocienės, šiuo metu apie 10%, t.y. apie 32 000 Lietuvos mokinių turi šį sutrikimą, o šis sutrikimas lydi žmogų visą gyvenimą. Disleksija – tai sunkumas teisingai ir sklandžiai perskaityti žodžius (R. Geduitienė, 2017). Laikantis lengvai suprantamo teksto ruošimo rekomendacijų, o taip pat pasirinkus tinkamą šriftą, informaciją disleksiją turinčiam asmeniui perskaityti ir gerokai paprasčiau ir lengviau. Tarptautinio „Puzzle“ projekto metu tarptautinė tyrėjų komanda principą „Lengva skaityti“ išplėtojo iki „Lengva suprasti“, o Švedijos organizacijos „Prieinamų medijų agentūros“ komunikacijos specialistė Ulla Bohman pristatė metodinę priemonę „Lengvas skaitymas“ (U. Bohman, 2016).

Dar viena galima priemonė, kuri galėtų padėti asmenims su neuroįvairovės sutrikimais dalyvauti šalies kultūros gyvenime, yra „relaxed performance“ žanras. Prancūzijoje ir prancūziškai kalbančioje Šveicarijos dalyje tokio pobūdžio renginiams naudojamas terminas „Spectacles Relax“, o prancūzakalbėje Kanados dalyje – „représentation décontractée“. Tokio tipo renginiai paprastai ženklinami 8 paveiksle parodytu ženklu:

8 pav. „Relaxed performance“ žanro ženklinimas. Šaltinis - <https://www.mtc.com.au/your-visit/access/>

Tokio tipo koncertuose ar spektakliuose salė nėra užtemdoma, vengiama garsių ir staigių garsų, žiūrovai salėje gali jaustis laisviau, judėti, laisviau reaguoti į tai ką jie mato ar girdi, o esant poreikiui atsitraukti nuo kitų lankytojų ir pabūti vienumoje - tam būna paruošta erdvė ar palapinė. „Ciné-ma différence“ organizacija Prancūzijoje laikomi „relaxed“ koncepcijos pradininkai – 2005 m. jie pradėjo dirbti kino srityje. Paraleliai koncepcija vystėsi Jungtinėje Karalystėje, kur Lambeth Autism Group inicijavo pritaiktų filmų peržiūras 2006 m., o 2007 m. buvo surengtas pirmasis „relaxed performance“ Polka teatre Wimledone. Tais pačiais metais pritaikytus filmus imta rengti ir JAV. Kalbant apie šios koncepcijos pritaikymą muzikos srityje 2011 m. Minskoff teatras Brodvėje parodė miuziklą „Liūtas Karalius“, pritaikytą pagal „relaxed performance“ principus ir ši iniciatyva ėmė plisti po įvairių šalių muzikinius teatrus.

2016 m. „Ciné-ma différence“ iniciatyva surengtas pirmasis „relaxed performance“ Paryžiaus filharmonijoje. Šios organizacijos atliktoje Tarptautinėje lyginamojoje studijoje minima, kad 2020 m. net keturios muzikinės organizacijos Paryžiuje klausytojams siūlė „relaxed performance“ tipo koncertus.

Anot studijos autorių, „relaxed performance“ schema turi remtis trimis pagrindiniais bruožais:

- laisvesniu požiūriu į etiketą ir taisykles, kurių tikimasi toje vietoje;
- atidžiu visų dalyvių informavimu;
- personalo apmokymu ir padidiniu. (M.-P. Dupagne, 2020).

Paminėtina, kad tokio tipo renginiai iš pradžių buvo vadinami „draugiški autizmui“ (angl. „autistic-friendly“), tokiu būdu aiškiai apibrėžiant tikslinę auditoriją. Vėliau siekiant ją išplėsti naudotas terminas „draugiški sensorine prasme“ (angl. „sensoric-friendly“), visgi M.-P. Dupagne atliktoje studijoje pastebima, kad terminas „relaxed performance“, nepaisant kritikos jo atžvilgiu, yra priimtinausias ir optimalaus įvairaus pobūdžio publikai – tiek asmenims su neuroįvairovės sutrikimais, tiek šeimomis su mažais vaikais bei kūdikiais, tiek su senatvinėmis negaliomis susiduriančiais vyresnio amžiaus žmonėms, tiek visų šių auditorijos grupių artimiesiems bei draugams. Tokiu būdu, neišskiriant vienos tikslinės grupės, pasiekiami geriausi inkluzijos rezultatai, kas ir yra pagrindinis „relaxed performance“ žanro tikslas.

Atlikta studija atskleidžia ir pagrindines rizikas – nėra lengva pasiekti neįgaliųjų auditoriją, o dar sunkiau pelnyti jų pasitikėjimą ir įveikti skeptišką požiūrį į siūlomas paslaugas. Kol kas visuomenėje trūksta aiškaus supratimo ką reiškia terminas „relaxed performance“ ir kas bus siūloma, tad kartais klaidingai interpretuojama, kad tokio pobūdžio renginiai bus prastesnio ar mažiau kokybiško turinio, todėl tarsi nuvertinamas atlikėjų darbas. Nemažu iššūkiu tampa ir negalių neturinčių klausytojų informavimas ir nuteikimas – nors tokio tipo pasirodymai paprastai

ženklinami 8 paveiksle parodytu ženkluku, bet vien šio simbolio tikrai nepakanka. „Relaxed performance“ nuolat rengiančios įstaigos pabrėžia kaip svarbu iš anksto ir įvairiais kanalais informuoti klausytojus apie tai, kas jų laukia, paaiškinant tokio tipo renginių idėją ir tikslą. Dažniais atvejais „relaxed performance“ renginiai pradedami nuo žodinio pristatymo ir dar vieno paaiškinimo, kadangi būtent nuo negalių neturinčių žiūrovų reakcijų į neįgaliuosius dažniausiai ir priklauso socialinės inkluzijos sėkmė.

Anot minėtos studijos, „relaxed“ koncepcija remiasi žmogiškuoju, o ne techniniu kultūros renginio pritaikymu, bet reikia suprasti, kad tai ne mažiau svarbu nei tinkamas infrastruktūros pritaikymas asmeniui su vežimėliu (M.-P. Dupagne, 2020).

Apibendrinant kultūros renginių bei paslaugų pritaikomumo asmenims su negalia poskyrį verta atkreipti dėmesį į universalųjį dizainą. Tai yra toks aplinkos ir gaminių kūrimas, kai jais gali naudotis visi žmonės kuo platesniu mastu be specialaus pritaikymo. Universalus dizaino principas, kurį reglamentuoja ir LR Statybų įstatymas, „istoriškai buvo kuriamas atsižvelgiant pirmiausia į vyresnio amžiaus ir neįgalų vartotoją“ („Paslaugų prieinamumo ir gaminių tinkamumo visiems Lietuvoje gyvenantiems vartotojams kuo platesniu mastu analizė“, 2020). Šis principas dar kartą parodo, kad didžioji dalis prieinamumo neįgaliesiems sprendimų yra aktualūs žymiai platesnei auditorijai, tame tarpe ir vyresniems žmonėms, nes sendamas žmogus dažnai susiduria su vienais ar kitais kasdienio bei visuomeninio gyvenimo iššūkiais. Kuo daugiau universalus dizaino principų bus taikoma įvairiuose kultūros renginių organizavimo ir vykdymo procesuose, tuo mažiau papildomų pritaikymo priemonių reikės naudoti siekiant, kad renginiai būtų prieinami kuo platesnėms ir įvairesnėms visuomenės grupėms.

2.5. Socialiniai kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerai

Nors LNF ataskaitoje bei socialinis barjeras nėra identifikuotas, bet darbe keliama prielaida, kad šis portugalų tyrėjų M. Vlachou ir A. Braga nurodytas barjeras yra ne mažiau svarbus siekiant socialinės įtraukties. Stebėseną rodo, jog neįgalieji gana sunkiai įsitraukia į šalies kultūrinį gyvenimą, nors kartais tam, rodos, sudaromos visos sąlygos – tinkamai paruošta infrastruktūra, prieinamai pateikta informacija, o pats kultūros produktas ar paslauga yra pritaikyta. Taigi, svarbu identifikuoti faktorius, kurie apriboja neįgaliųjų socialinį dalyvavimą arba socialinę inkluziją kultūros srityje.

Šiame poskyryje bus siekiama paanalizuoti socialinius barjerus, remiantis lietuvių kalbos žodyno nurodoma žodžio socialinis kaip „susijęs su visuomeniniu gyvenimu“ prasme.

Prieš kalbant apie socialinį dalyvavimą arba inkliuziją, svarbu aptarti priešingą sąvoką. Anot kolektyvinės monografijos „Socialinė atskirtis ir geras gyvenimas Lietuvoje“ autorių, socialinė atskirtis gali būti apibrėžiama kaip procesas ir būklė, kurioje individams neprieinamas minimalus gyvenimo kokybės ar gero gyvenimo standartas ir kuri didina jų nesaugumo ir kartu gėdos jausmus, psichologinį diskomfortą, nepasitikėjimą savimi, pagarbos ir orumo stoką (Kolektyvinė monografija, 2015, p. 10). Socialinės atskirties paveikti asmenys neturi galimybės arba atsisako dalyvauti normaliuose santykiuose ir įvairiose veiklose, kurios prieinamos daugumai visuomenės narių, tarp kitų ir kultūrinėse.

Ilgus metus visuomenėje neįgaliųjų tarsi nebuvo – jie gyveno užsidarę savo namuose arba specializuotose įstaigose ir beveik visai nedalyvavo visuomenės gyvenime. Tad natūralu, kad šios izoliacijos pasekoje visuomenėje nusistovėjo požiūris į asmenį su negalia kaip į neatitinkantį standartų. JAV neįgaliųjų teisių aktyvistas bei rašytojas James I. Charlston teigia, jog požiūris į negalią yra individualiai patiriamas, bet socialiai susiformavęs (J.I.Charlston, 1998). O pasak tyrėjų C.Edwards ir R.Imrie (2003), neįgaliųjų kūnai vertinant pagal visuomenėje nusistovėjusias „normalumo“ normas yra „mažiau vertingi“. Tuo tarpu mokslininkų B. Kreiviniienės ir J.Vaičiulienės atlikto neįgaliųjų gyvenimo kokybės tyrimo respondentai minėjo, jog neįgaliųjų „gyvenimo kokybė priklauso nuo suvokimo, kiek neįgalus asmuo yra priimamas visuomenėje.“ („Visuomenės sveikata“, 2015, p. 69).

Tam, kad situacija keistųsi, Australijoje rengto „Meno ir negalios tyrimų projekto“ autoriai kviečia nusistovėjusį medicininį požiūrį į negalią keisti socialiniu, kuris remiasi idėja, kad kliūtys, trukdančios neįgaliesiems visapusiškai dalyvauti visuomenėje, yra susijusios su tuo, kaip organizuota visuomenė (2015). Pratešiant šią mintį, kultūros įstaigos, gebančios pritaikyti savo infrastruktūrą, paslaugas bei renginius asmenų su negalia poreikiams, gali sudaryti sąlygas šiai visuomenės grupei pasijusti oriau, drąsiau ir tokiu būdu mažinti socialinę atskirtį. Kaip rašo australų tyrėjas Alejandro Alberto Téllez Vargas savo knygoje „Negalia ir muzikos atlikimas“, viena iš esminių socialinių kliūčių, kurias reikia įveikti, tai „pagerinti neįgaliųjų savigarbą ir gerovę kuriant teigiamą kolektyvinio tapatumo jausmą“. (A.A. Téllez Vargas, 2018, p. 5). Tuo tarpu įžanginis žodis prieš „relaxed performance“, anot „Ciné-ma différence“ studijos, yra puiki priemonė dar kartą patvirtinti, jog asmenys su negalia yra laukiami kultūros renginyje, ir kad visi klausytojai sėdintys aplink juos taip pat žino, kad jie yra laukiami (M.-P. Dupagne, 2020).

Kaip jau buvo minėta 2.3.2. skyriuje, tam kad socialinė inkliuzija vyktų sėkmingai, labai svarbus yra kultūros įstaigų darbas su neturinčia negalių auditorijos dalimi. Aiškiai komunikuojami prieinamumo neįgaliesiems bei kitoms pažeidžiamoms klausytojų grupėms tikslai, išsami informacija apie prieinamumą, tikslingai planuojami ir įgyvendinami žingsniai socialinės inkliuzijos link galėtų prisidėti prie bendrosios kultūros organizacijų auditorijos

požiūrio kitimo. LNF organizuotų mokymų „Bendravimo su neįgaliaisiais ypatumai“ (2021) metu Lietuvos autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ valdybos narė Barbora Suisse pažymėjo kokia didžiulė pagalba iš kultūros įstaigos pusės yra sudaryta galimybė asmenims su negalia nusipirkti bilietą ir patekti į organizacijos vidų ar renginį be eilės. Tokia galimybė kartais tampa esminiu faktoriumi ar kultūros įstaiga ar renginys yra prieinamas, ar ne, kadangi, pavyzdžiui, autistiškam žmogui ilgai laukti eilėje yra didžiulis barjeras ir iššūkis. Visgi, kaip pažymi B. Suisse, ypač vizualiai nepastebimos negalios atveju aplinkinių žmonių reakcija dažnai būna neigatyvi ir nejautri. Taigi, šis pavyzdys parodo, kad žengus tokį svarbų žingsnį prieinamumo neįgaliesiems srityje, reikalingas didelis darbas su negalių neturinčiais lankytojais.

Socialinę tam tikrų žmonių grupių atskirtį stipriai veikia ir finansinė jų padėtis. Pasaulinės ataskaita apie neįgalumą santraukos (2014) duomenimis visame pasaulyje negalią turintys asmenys turi sveikatos problemų, dažniausiai neturi aukštojo išsilavinimo, jie mažiau dalyvauja ekonominiame gyvenime, daug daugiau neįgaliųjų negu negalios neturinčių žmonių gyvena skurdžiai. Todėl bilietų į kultūros renginius kainų politika asmenų su negalia atžvilgiu gali prisidėti prie socialinės atskirties mažinimo. Analizuojant pasirinktų profesionalių muzikos įstaigų taikomas bilietų kainas neįgaliesiems pastebėta, jog bene visos įstaigos asmenims su negalia taiko nuo 15 iki 50 % nuolaidas bilietams (su tam tikrais renginių pasirinkimo apribojimais), o Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras neįgalų asmenį vežimėlyje ir jį lydintį asmenį įleidžia nemokamai.

Nors dėl taikomų nuolaidų kultūros įstaigos patiria finansinių nuostolių, tačiau „Ciné-ma différence“ studijoje dalyvavusių respondentų - Mousatrap teatro projektų bei Birmingemo Hippodrome teatro atstovų teigimu, „kartais lengviau surasti paramą renginiams, kurie yra prieinami neįgaliesiems, negu kitiems projektams“ (M.-P. Dupagne, 2020, p. 81), o Sidnėjaus operos prieinamumo veiksmų plano vykdymo rezultatai rodo, jog 2016-2018 m. laikotarpyje „filantropinės dovanos operos teatro prieinamumo programai išaugo 294%“ (The Sydney Opera House [SOH], 2020, p. 15).

Apibendrinant reikia pastebėti, jog nereikia tikėtis, jog per ilgus metus istoriškai susiklosčiusią socialinę asmenų su negalia atskirtį pavyks įveikti per trumpą laiką. Reikia nuosekliai ir mažais žingsneliais megzti santykius su šia klausytojų grupe ir pelnyti jų pasitikėjimą. Labai svarbus aspektas čia yra darbas su personalu bei negalių neturinčių klausytojais, kadangi jie taip pat turi didelės įtakos tam, kad asmuo su negalia pasijustų gerai kultūros renginyje ir ši patirtis jį skatintų įsitraukti į kultūrinį gyvenimą.

III skyrius

PROFESIONALIOSIOS MUZIKOS RENGINIŲ PRIEINAMUMO NEĮGALIESIEMS YPATUMŲ EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas

Tyrimo metodas ir eiga.

Empiriniam tyrimui „Profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems ypatumai“ atlikti buvo pasitelktas kokybinio tyrimo metodas, kurio, kaip teigia I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė (2016), „dėmesio centras – tyrimo dalyvių perspektyvos, subjektyvios sampratos ir patirtys, kasdieniai kontekstai.“ (p. 15) Anot pastarųjų autorių, kokybinis tyrimas orientuotas ne į žinomų teiginių tikrinimą, bet gautais duomenimis pagrįstų teorijų kūrimą (I. Gaižauskaitė, N. Valavičienė, 2016).

Kokybinio tyrimo duomenys buvo renkami vykdant pusiau struktūruoto interviu metodą, kuris leidžia respondentams išsamiai atsakyti į klausimus, palieka galimybę tyrėjui užduoti papildomus klausimus, o respondentams praturtinti tyrimo medžiagą papildoma informacija bei idėjomis. Tyrimui atlikti sudarytas 8 klausimų klausimynas, o interviu metu buvo įtraukiami papildomi bei tikslinamieji klausimai. I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė pažymi, jog kokybinio tyrimo procesas yra lankstus ir panašus į vaikščiojimą pirmyn-atgal (I. Gaižauskaitė, N. Valavičienė, 2016), tad tyrimo eigoje interviu klausimų formuluotės buvo koreguojamos. Atsižvelgiant į tai, jog buvo pasirinktos dvi respondentų tikslinės grupės, kurios bus pristatytos tyrimo imties apibrėžime, interviu klausimai šioms dviem grupėms buvo formuluojami skirtingai.

Atsižvelgiant į pandeminę situaciją visi interviu vykdyti naudojant nuotolinę vaizdo konferencijų programą „Zoom“. Tyrimas vyko laikantis etikos taisyklių, geranoriškumo, pagarbos žmogaus orumui, teisingumo principų, gauti žodiniai dalyvių sutikimai dalyvauti tyrime. Tyrimas vykdytas 2021 m. rugsėjo-gruodžio mėnesiais. Transkribuoti interviu pateikti baigiamojo darbo prieduose (žr. 1-10 priedus)

Tyrimo objektas – Lietuvos profesionalių muzikos įstaigų prieinamumas neįgaliesiems.

Tyrimo tikslas – surinkti duomenis apie renginių ir paslaugų prieinamumo neįgaliesiems realią situaciją profesionaliosios muzikos srityje Lietuvoje, nustatyti renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerus bei išsiaiškinti pagrindines jų priežastis.

Tyrimo dalyvių imtis ir charakteristika.

Kokybiniams tyrimams, anot I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016), būdinga maža imtis. Tyrimo imtį turi nustatyti pats tyrimo autorius, atsižvelgiant į tai ar „dalyvių skaičius ir jų

pobūdis bus pakankamas atsakyti į tyrimo klausimus, ar leis padaryti logiškas, teoriškai nuoseklias išvadas bei ar turimi pakankami ištekliai numatyti imčiai (bei iš jos gautiems duomenims) aprėpti“ (p. 40).

Siekiant išsamiau išnagrinėti tiriamą temą bei atskleisti tyrimo lauką iš skirtingų rakursų, suformuotos dvi tikslinės respondentų grupės.

Renkantis informantus tyrimui buvo naudojama kriterinė atranka, kuri pasak L. Rupšienės (2018) yra veiksminga ir padedanti surinkti duomenų. Atsižvelgiant į pasirinktą atrankos būdą, nustatyti skirtingi kriterijai dviejų skirtingų grupių informantams.

Pirmoji informantų grupė – profesionalių muzikos įstaigų atstovai. Atrankos kriterijus – informantai privalo būti vienos iš Lietuvos profesionalių muzikos įstaigų darbuotojai. Siekiant gauti išsamesnį spektrą duomenų apie Lietuvos profesionalių muzikos įstaigų prieinamumą neįgaliesiems, atlikti 6 interviu su skirtingą statusą turinčių organizacijų atstovais – kalbinti informantai, atstovaujantys nacionalines, valstybines, savivaldybių bei viešąsias įstaigas, kurios yra registruotos skirtinguose miestuose.

Antroji informantų grupė – neįgaliuosius atstovaujančios organizacijos atstovai. Atrankos kriterijus - informantai privalo būti oficialūs vienos iš Lietuvos neįgaliuosius atstovaujančios organizacijos atstovai. Atlikti 4 interviu su skirtingas negales bei jų grupes atstovaujančių organizacijų atstovais.

Siekiant išlaikyti tyrimo dalyvių anonimiškumą bei konfidencialumą, tyrimo rezultatų analizės dalyje bei transkribuotuose interviu informantų asmenybės ir užkoduotos. Kadangi vertinant duomenis buvo svarbu išsiaiškinti dviejų skirtingų grupių pateikiamą informaciją, naudojamos dvi informantų kodavimo grupės.

Profesionalių muzikos įstaigų atstovai:

Dalyvis Nr. 1 – viešosios įstaigos direktorius

Dalyvis Nr. 2 – savivaldybės įstaigos vadovo pavaduotojas

Dalyvis Nr. 3 - savivaldybės įstaigos administratorius

Dalyvis Nr. 4 – nacionalinės įstaigos direktoriaus pavaduotojas

Dalyvis Nr. 5 – savivaldybės įstaigos vadovas

Dalyvis Nr. 6 – valstybinės įstaigos vadovo pavaduotojas

Bendrai ši informantų grupė toliau darbe bus vadinama „pirmąja grupe“.

Neįgaliuosius atstovaujančių organizacijų atstovai:

Neįgaliųjų atstovas Nr. 1 - Nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijos pirmininkas

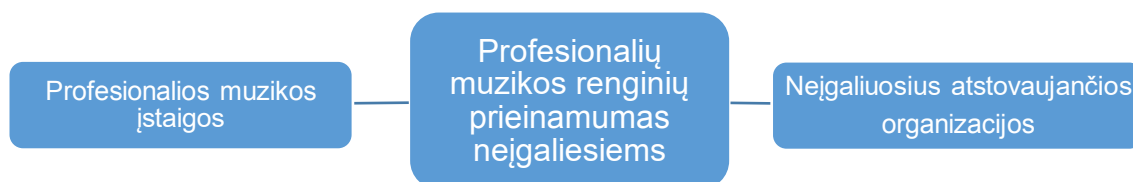
Neįgaliųjų atstovas Nr. 2 - Nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijos valdybos narys

Neįgaliųjų atstovas Nr. 3 - Nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijos kultūros projektų koordinatorius

Neįgaliųjų astovas Nr. 4 - Nevyriausybinės neįgaliųjų organizacijos kultūros praktikos vadovas.

Bendrai ši informantų grupė toliau darbe bus vadinama „antrąja grupe“.

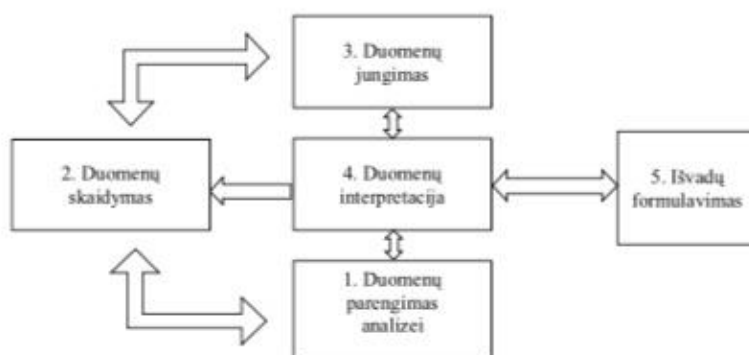
Toks informantų grupių pasirinkimas leido surinkti duomenis iš dviejų skirtingų pozicijų – iš renginių organizatorių bei vykdytojų, tiek iš neįgaliuosius atstovaujančių organizacijų kaip parodyta paveiksle Nr. 9

9 pav. Kokybinio tyrimo informantų schema. Sudaryta autorės

3.2. Kokybinio tyrimo rezultatų analizė

Tyrimo metu gautų duomenų analizė buvo vykdoma naudojant Yino (2011) sudarytą kokybinio tyrimo analizės schemą, kurią rekomenduoja I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė, 2016:

10 pav. Yin sudaryta kokybinės analizės schema. Šaltinis - I. Gaižauskaitė, N. Valavičienė, 2016, p. 342

Pirmajame etape atlikti interviu išrašai, antrajame jie buvo išskaidyti bei užkoduoti. Trečiajame etape duomenys jungiami į kodų grupes bei kategorijas. Ketvirtame etape duomenys interpretuojami, kuriamas naujas pasakojimas, pagrįstas duomenų jungimo fazės rezultatais (I. Gaižauskaitė, N. Valavičienė, 2016). Penktasis etapas – išvadų, pagrįstų tyrimo duomenų analize formulavimas. Lentelėse Nr. 2 ir Nr. 3 parodyti profesionalių muzikos įstaigų bei neįgaliųjų organizacijų atstovų interviu duomenų tyrimo instrumentai.

2 lentelė. Profesionalių muzikos įstaigų atstovų interviu duomenų tyrimo instrumentas. Sudaryta autorės.

Klausimas	Klausimo tikslas	Kategorija
1.Kaip galėtumėte apibūdinti prieinamumo neįgaliesiems situaciją Jūsų atstovaujamoje įstaigoje? Kokios priemonės siūlomos neįgaliesiems Jūsų įstaigoje?	Nustatyti kaip profesionalių muzikos įstaigų atstovai vertina prieinamumo neįgaliesiems situaciją savo įstaigoje	Prieinamumo neįgaliesiems esamos situacijos įvertinimas
2.Ar neįgalieji asmenys lankosi Jūsų įstaigos renginiuose?	Ištirti ar profesionaliose muzikos įstaigose vykdoma asmenų su negalia dalyvavimo renginiuose stebėseną	
3.Kodėl reikalingos tam tikros priemonės neįgaliečių prieinamumui?	Ištirti profesionalių muzikos įstaigų požiūrį į prieinamumo neįgaliesiems sritį	
4.Kokius įžvelgiate pagrindinius prieinamumo neįgaliesiems barjerus, dėl kurių jie negali arba sunkiai gali dalyvauti kultūros renginiuose?	Ištirti kokias problemas prieinamumo neįgaliesiems srityje įžvelgia profesionalių muzikos įstaigų atstovai	Prieinamumo neįgaliesiems barjerai
5.Kokios priemonės galėtų padėti Jūsų organizacijai judėti didesnio prieinamumo link	Ištirti kokios priemonės profesionalioms muzikos įstaigoms padėtų spręsti prieinamumo neįgaliesiems problemas	Prieinamumo neįgaliesiems didinimo galimybės
6.Ar teko bendradarbiauti su neįgaliuosius asmenis atstovaujančiomis organizacijomis? Jei taip, kokia Jūsų bendradarbiavimo patirtis?	Išsiaiškinti profesionalių muzikos įstaigų turėtas bendradarbiavimo su neįgaliaisiais patirtis	Prieinamumo neįgaliesiems didinimo perspektyvos
7. Kaip manote, ar Lietuvoje būtų poreikis organizacijos ar pavienių asmenų, konsultuojančių kultūros įstaigas, poreikis?	Nustatyti prieinamumo neįgaliesiems srities konsultantų poreikį	
8.Kaip Jūs manote, ar galėtume apie prieinamumo didinimą kalbėti iš auditorijos plėtos pozicijų?	Nustatyti ar profesionalios muzikos įstaigos asmenų su negalia grupę mato kaip potencialią savo auditoriją	
9.Ką dar norėtumėte pridurti?	Sudaryti galimybę papildyti savo atsakymus	

3 lentelė. Neįgaliųjų organizacijų atstovų interviu tyrimo instrumentas. Sudaryta autorės.

Klausimas	Klausimo tikslas	Kategorija
1.Kaip galėtumėte apibūdinti Lietuvos profesionalių muzikos įstaigų prieinamumo neįgaliesiems situaciją šiuo metu?	Nustatyti kaip neįgaliųjų organizacijos vertina prieinamumo neįgaliesiems situaciją	Prieinamumo neįgaliesiems esamos situacijos įvertinimas
2. Kaip Jums atrodo, ar sudarytos Lietuvoje sąlygos neįgaliesiems lankytis kultūros įstaigose?	Ištirti neįgaliųjų organizacijų atstovų požiūrį į esamą prieinamumo neįgaliesiems situaciją.	

3. Kokias matote pagrindines prieinamumo neįgaliesiems srities problemas?	Ištirti kokias problemas prieinamumo neįgaliesiems srityje pastebi neįgaliųjų organizacijų atstovai	Prieinamumo neįgaliesiems barjerai
4. Kokios priemonės galėtų padėti jas spręsti?	Ištirti kokias galimybes prieinamumo neįgaliesiems srityje išvelgia neįgaliųjų organizacijų atstovai	Prieinamumo neįgaliesiems didinimo galimybės
5. Istoriskai Lietuvoje susiformavo tam tikras visuomenės požiūris į asmenis su negaliomis. Kiek jis gajus šiandien?	Ištirti su koku visuomenės požiūriu į asmenis su negalia susiduria neįgaliųjų organizacijų atstovai	Prieinamumo neįgaliesiems didinimo perspektyvos
6. Ar kultūros įstaigos gali būti šių nuostatų kaitos bei socialinės įtraukties iniciatoriai?	Nustatyti kaip kultūros įstaigų galimybes prisidėti prie visuomenės nuostatų kaitos vertina neįgaliųjų organizacijų atstovai	
7. Ar teko bendradarbiauti su profesionaliomis muzikos įstaigomis? Jei taip, kokia Jūsų bendradarbiavimo patirtis?	Išsiaiškinti neįgaliųjų organizacijų atstovų turėtas bendradarbiavimo su kultūros įstaigomis patirtis	
8. Ką palinkėtumėte kultūros įstaigoms einant prieinamumo neįgaliesiems keliu?	Išsiaiškinti kokios būtų neįgaliųjų organizacijų atstovų rekomendacijos kultūros įstaigoms	
9. Ką dar norėtumėte pridurti?	Sudaryti galimybę papildyti savo atsakymus	

Prieinamumo neįgaliesiems esamos situacijos įvertinimas

Vykdam šį tyrimą buvo svarbu išsiaiškinti kokia yra prieinamumo neįgaliesiems situacija profesionaliose muzikos įstaigose, o taip pat kaip ši situacija atrodo įstaigų atstovų bei neįgaliųjų organizacijų atstovų akimis. Kaip buvo pažymėta teorinėje šio darbo dalyje, prieinamumo neįgaliesiems aspektai, liečiantys įstaigų infrastruktūrą bei internetines svetaines, yra reglamentuojami įstatymų bei direktyvų, tačiau net ir šių prieinamumo aspektų įgyvendinimo apimtys ir kokybė gali būti labai skirtingi.

Vertinant prieinamumo neįgaliesiems situaciją pirmosios grupės informantai savo atsakymuose minėjo fizinės aplinkos prieinamumą, neįgaliesiems pritaikytas svetaines, renginių pritaikymo aspektus bei taikomas nuolaidas ir lengvatas neįgaliesiems.

Fizinės aplinkos prieinamumas. Informantų atstovaujamose įstaigose beveik visais atvejais fizinės aplinkos prieinamumas apsiriboja priemonėmis, skirtomis asmenims su judėjimo negalia. Kaip pažymėjo Dalyvis Nr. 1, rengiant renginius siekiama laikytis prieinamumo principo, bet labiausiai jis susijęs su judumu, tad stengiamasi parinkti asmenims su judėjimo negalia prieinamas erdves. Dalyvio Nr. 2 vertinimu jų įstaigos „infrastruktūra neįgaliesiems, tame tarpe su judėjimo negalia, yra visiškai gerai pritaikyta“, o Dalyvis Nr. 4 pasidalino, jog jo atstovaujamos

įstaigos prieinamumą neįgaliesiems kaip labai gerą įvertino neįgaliųjų organizacijos, visgi vėliau interviu pastebėjo, kad negalių būna visokių ir nebūtinai tai susiję su ribotu judėjimu, kuris iš karto pastebimas. Tuo tarpu Dalyvis Nr. 6 savo atstovaujamos įstaigos fizinės aplinkos prieinamumą asmenims vertino taip: „yra tai, kas reikalinga, kad atitiktų minimaliausius reikalavimus – liftas, pritaikytas tualetas. Turime tai, kas reikalinga pagal galiojančias tvarkas ar įstatymus. Bet tai tikriausiai ir viskas.” Kadangi įstaiga, kurią atstovauja Dalyvis Nr. 5 neturi savo salės, rengdami renginius jie turi prisitaikyti prie esamų infrastruktūros, kurios informanto požiūriu yra su gana ribotomis galimybėmis. Tuo tarpu Dalyvio Nr. 3 atstovaujama įstaiga nėra pritaikyta asmenims su judėjimo negalia, bet rengiant renginius kitose erdvėse į tai atsižvelgiama.

Fizinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems trūkumus interviu mini Neįgaliųjų atstovas Nr. 1, kuris pastebi, kad procesas vyksta, bet net naujai statomi pastatai dažnai pritaikomi tik dalinai ir palaipsniui – „Jeigu mes matome, sakykime, kad yra privažiavimai ir įvažiavimai neįgaliesiems, tai pasigendame, pavyzdžiui, tualetų pritaikymo.”

Vertinant pirmosios ir antrosios informantų grupių atsakymus išryškėja, jog pirmosios grupės informantai beveik visai nekalba apie fizinės aplinkos ženklimą, kas leidžia daryti prielaidą, jog nelaiko to svarbiu aspektu. Tuo tarpu Neįgaliųjų atstovas Nr. 1 interviu metu net keletą kartų paminėjo, jog ypač naujų pastatų viduje būna sunku orientotis erdvėje, trūksta nuorodų, rodyklių. Ženklavimo ir ypač taktilinio ženklavimo trūkumą akcentuoja ir Neįgaliųjų atstovas Nr. 3, pabrėždamas kaip tai svarbu, norint jog asmuo su negalia jaustųsi aplinkoje saugiai ir gerai. Visiems labiau pritaikytos ir draugiškos aplinkos profesionaliose muzikos įstaigose pasigenda Neįgaliųjų atstovas Nr. 2, paminėdamas, kad didelė pagalba renginio metu būtų sudarymas galimybių „bėdai ištikus patogiai atsitraukti, kad būtų kažkokia erdvė kur nurimti ir panašiai”.

Informacinės aplinkos prieinamumas. Internetinių svetainių versijų neįgaliesiems sukūrimą kaip vieną iš prieinamumo didinimo galimybių minėjo Dalyvis Nr. 3 bei Dalyvis Nr. 5 pabrėždami, kad to reikalauja teisės aktai. Dalyvis Nr. 5 pastebėdamas, kad ne mums spręsti kiek tai reikalinga, nes kol kas nėra analizuota šios versijos lankomumo statistika. Neįgaliesiems pritaikytų svetainių trūkumą akcentuoja Neįgaliųjų atstovas Nr. 1, o Neįgaliųjų atstovas Nr. 3 sako: „nesinori sakyti žodžio blogai, bet praktiškai kur žiūrėsi, ten matysi klaidas”.

Turinio pritaikymas. Apibūdinant esamą situaciją asmenims su negalia pritaikytų renginių požiūriu Dalyvis Nr. 3 mini vaikams su psichinėmis negaliomis pritaikytas edukacijas. Neįgaliesiems pritaikytas edukacijas bei ekskursijas artimiausioje ateityje planuoja rengti ir Dalyvio Nr. 2 įstaiga.

Nuolaidos ir lengvatos bilietams. Vertinant dabartinę renginių prieinamumo neįgaliesiems situaciją buvo išskirtas ir bilietų kainos aspektas. Pirmosios grupės informantai minėjo savo įstaigų taikomas nuolaidas bei tam tikras galimybes asmenims su negalia lankytis renginiuose nemokamai, o taip pat tai, jog dažnai iš įvairių neįgaliųjų įstaigų sulaukia prašymų dėl specialios bilietų kainos arba nemokamų kvietimų. Tokią praktiką patvirtina Neįgaliųjų atstovo Nr. 4 žodžiai: „Pas mus yra savanorės moteriškės, kurios labai domisi visokiais spektakliais, koncertais, nori visur dalyvauti, yra žingeidžios, kartu ir labai drąsios, sakyčiau, nes jos kreipiasi visur kur tik įmanoma (...) tam, kad atstovautų mūsų organizaciją ir kalbėtų dėl neįgaliųjų, kad galbūt galėtų įsileisti su tam tikromis lengvatomis.“ Visi pirmosios grupės informantai patvirtino, jog jų įstaigos rengiamuose renginiuose yra taikomos nuolaidos asmenims su negalia bei juos lydinčiam asmeniui, o kartais neįgalieji į renginius kviečiami nemokamai.

Specialūs renginiai neįgaliesiems. Svarbu paminėti kaip skiriasi abiejų informantų grupių vertinimas kalbant apie specialius vien neįgaliųjų auditorijai skirtus renginius. Dalyvio Nr. 4 paminėti specialūs renginiai asmenims su negalia antrosios grupės informantų vertinami skeptiškai: „Nėra tokio supratimo, kad koncerto aplinka gali būti labiau pritaikyta ir draugiška visiems, o daromi kažkokie dedikuoti koncertai (...) Štai ypač prieš šventes pasipila (...) ir visokie teatrai, koncertų salės pradeda organizuoti po renginį neįgaliesiems, kuriuos autobusiukais atveš ir panašiai. Šeimos ypač su vyresniais vaikais, jeigu mes kalbam apie tą kartą, 90% neina į tokius dalykus.“ Šį požiūrį papildė ir Neįgaliųjų atstovo Nr. 1 nuostata, kaip svarbu tai, kad neįgalus žmogus turėtų galimybę dalyvauti ne vien tik proginiuose, Neįgaliųjų dienos renginiuose, bet pats pasirinkti.

Neįgaliųjų lankymasis renginiuose. Visi pirmosios grupės informantai pažymi, kad neįgaliųjų auditorija jų renginiuose lankosi, tačiau skaičiai nėra dideli. Dalyvio Nr. 1 teigimu „didžiausias neįgalių žmonių skaičius buvo gal kokie penki vienam renginyje, o šiaip ateina po vieną, po du ir dažniausiai žmonės tik su fizine negalia.“ Visgi yra negalių, kurios yra visai arba sunkiai išoriškai pastebimos, tad tikėtina, jog renginiuose dalyvauja daugiau neįgaliųjų. Dalyvis Nr. 2 sako: „aš labai tikiu, kad tikrai tarp klausytojų yra neįgaliųjų, kurie nesiskelbia“.

Tiek Dalyvis Nr. 6, tiek Neįgaliųjų atstovas Nr. 2 kalbėdami apie neįgaliųjų lankymąsi renginiuose pastebi situacijos panašumą į uždarą ratą. Anot Neįgaliųjų atstovo Nr. 2, kultūros įstaigos pamėgina surengti neįgaliesiems labiau pritaikytą renginį ir sako: „štai mes padarėm, o kur tie žmonės?“ Šio informanto teigimu: „situacija yra tikrai dvilypė – iš vienos pusės nelabai eina tie žmonės, nes nėra tokios tradicijos. O kai nėra tradicijos eiti, tai tos įstaigos, kažkaip ir nesikeičia, ir nėra pripratę.“ Šiam požiūrį papildė Dalyvis Nr. 6 nuomonė: „Jeigu tu matytum, kad į kiekvieną koncertą atvažiuoja bent po kelis žmones su vežimėliais ir susidurtum su problema,

kad salėje nebepakanka vietos juos patogiai pasodinti, tada jau pradėtum galvoti į ateitį, kad gal čia reikia išimti kėdę ar kažką padaryti, o kai nesusiduri su tokia situacija, tai nėra ir tokios problemos. Čia sunku pasakyti kas turi pradėti – ar jie dažniau lankytis, ar mes tas sąlygas sudaryti, kitą vertus jie sakys – nesilankom, nes nėra sąlygų.”

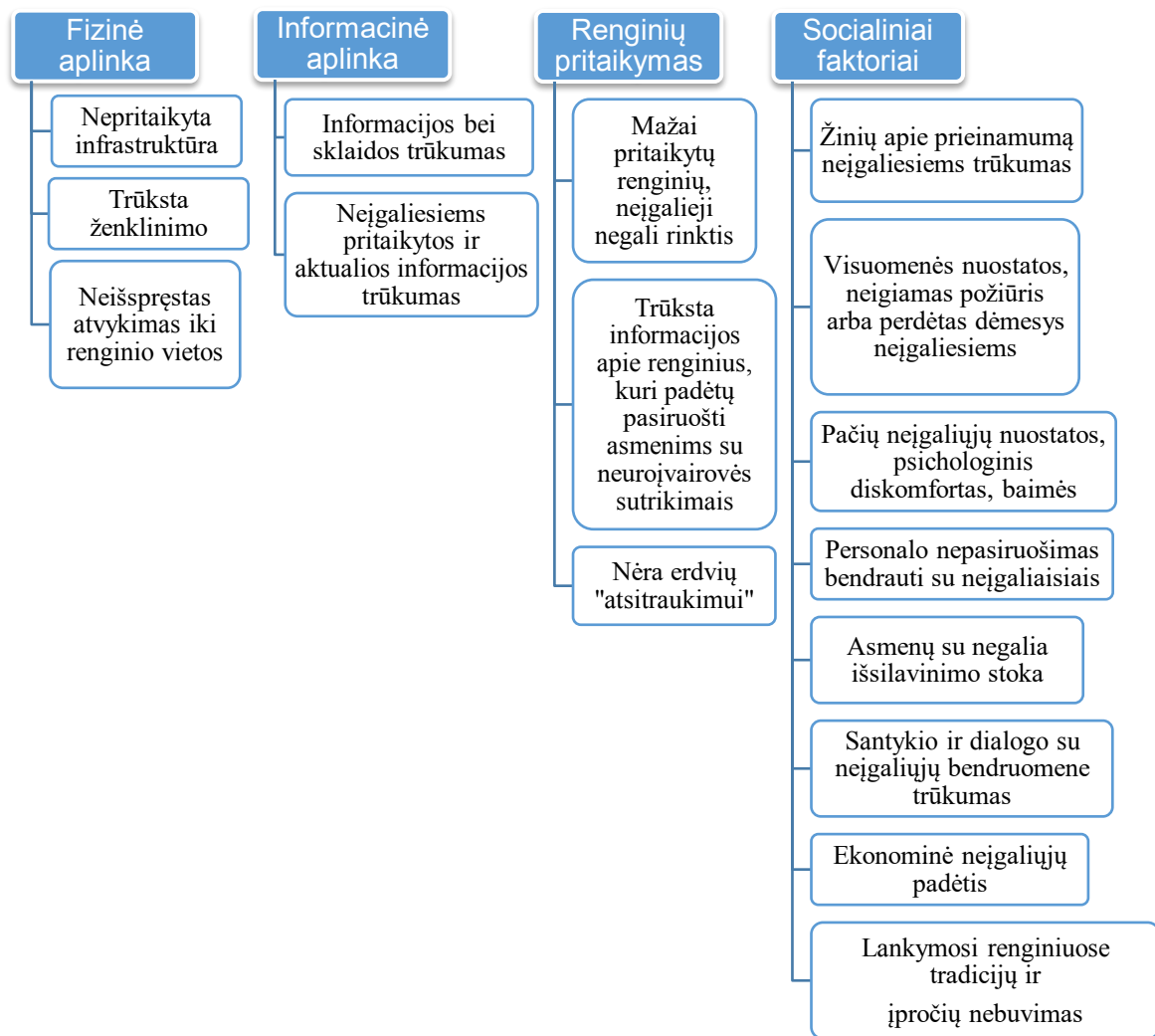
Neįgalieji kaip renginių dalyviai. Dar rečiau interviu metu minėti atvejai kuomet asmenys su negalia buvo minėti kaip aktyvūs renginių dalyviai. Iš visų pirmos grupės informantų tik keliuose Dalyvio Nr. 2 įstaigos rengtuose projektuose dalyvavo asmenys su psichine negalia. Galimybės neįgaliesiems būti ne tik kultūros renginių žiūrovais, bet ir dalyviais pasigenda Neįgaliųjų atstovas Nr. 1.: „Visa politika veda prie tos įtraukties ir manau, kad kultūros sfera yra labai svarbi neįgaliųjų bendruomenei ir jie turi teisę dalyvauti tiek kaip vartotojai, bet ir kaip dalyviai – šito santykio aš šiek tiek pasigendu (...) Mes žinom atsiranda pasaulinio lygio režisieriai, muzikantai ir kiti, bet kad jie tokie atsirastų, turi būti aplinka pritaikoma, kad jie galėtų tobulėti ir būti matomi.”

Visi tyrimo dalyviai vertindami šiuo metu esančią prieinamumo neįgaliesiems situaciją pastebėjo, kad tam tikri procesai vyksta, bet pasak Dalyvio Nr. 2 „tik daigeliai, bet dar nėra toks didelis medis“.

Prieinamumo neįgaliesiems poreikis. Informantų nuomonės sutapo ir dėl prieinamumo neįgaliesiems priemonių poreikio – anot Dalyvio Nr. 1, jos užtikrina kiekvieno žmogaus poreikį jausti oriai bei galimybę savarankiškai patekti ten, kur jis nori, Dalyvis Nr. 2 mano, jog prieinamumo priemonės užtikrina integraciją, Dalyvis Nr. 3 pabrėžė kiekvieno asmens teisę į kultūrą, tuo tarpu Dalyvio Nr. 4 požiūriu, nacionalinės įstaigos privalo visiems užtikrinti galimybes patekti į renginius. Apie įstatymo numatytas prievoles taikyti tam tikras prieinamumo neįgaliesiems priemones kalbėjo dalyviai Nr. 5 ir 6. Dalyvio Nr. 5 darbo patirtyje yra buvę atvejų, kada asmenys su negalia klausiami dėl papildomų priemonių jų atsisakė, motyvuodami jog nenori perdėto dėmesio, o dalyvis Nr. 6 pasigenda daugiau iniciatyvos iš pačių neįgaliųjų bendruomenių.

Prieinamumo neįgaliesiems barjerai

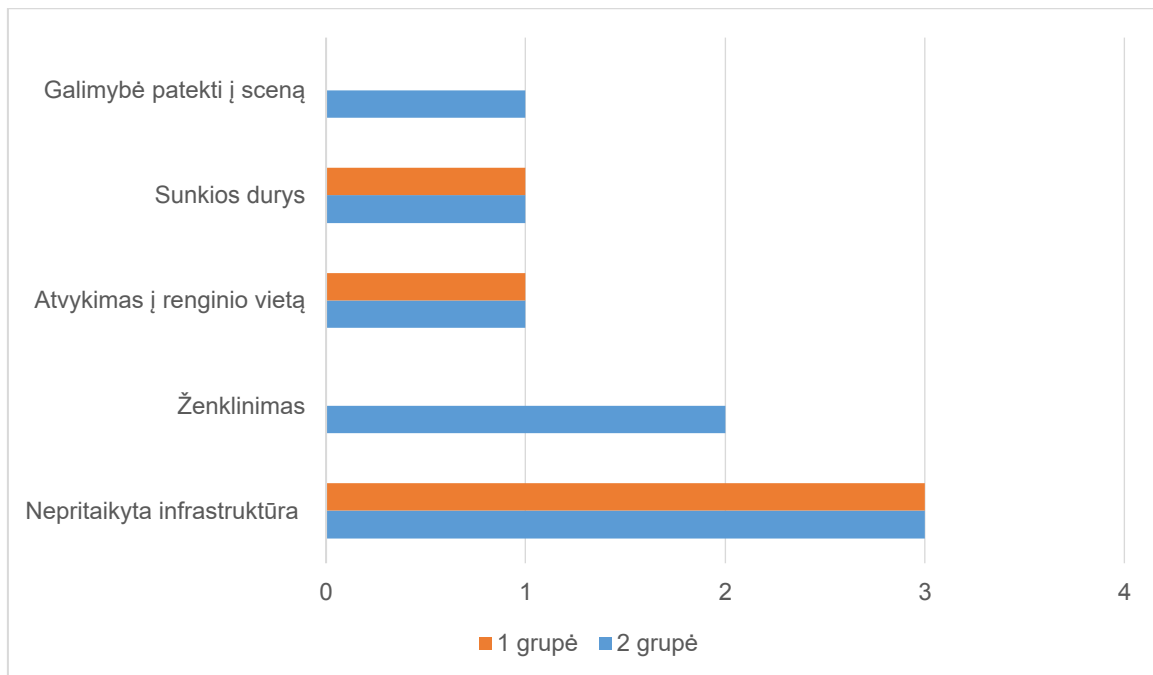
Darbo teorinėje dalyje buvo aptarti keturi pagrindiniai kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerai: infrastruktūros prieinamumas, informacijos prieinamumas, kultūros paslaugų / renginių pritaikomumas bei socialinis barjeras. Šie pjūviai naudojami ir informantų išsakytų prieinamumo neįgaliesiems barjerų bei problemų sisteminiui kaip parodyta paveikslėlyje Nr. 11.

11 pav. Informantų įvardinti renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerai ir problemos. Sudaryta autorės.

Tyrimo metu tiek Lietuvos profesionalių muzikos įstaigų atstovai, tiek neįgaliųjų organizacijų atstovai interviu metu minėjo teorinėje darbo dalyje aptartus barjerus. Toliau bus aptariamas kiekvienas iš minėtų barjerų ir informantų nuomonės apie jį.

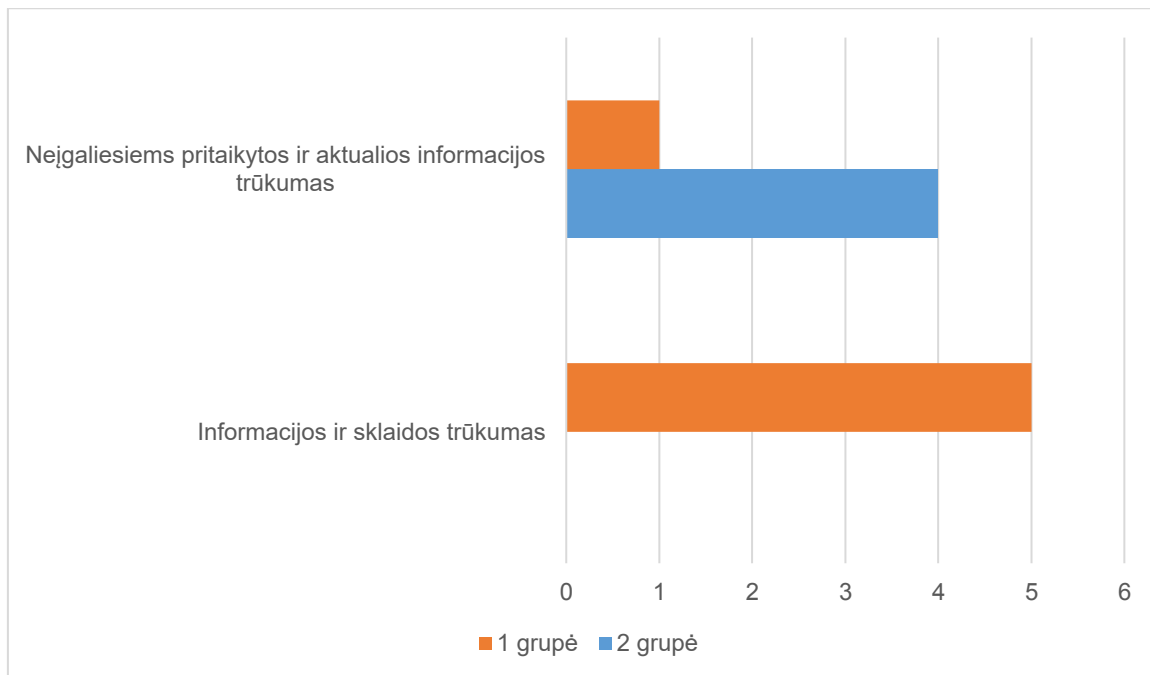
Trys iš pirmosios grupės ir trys iš antrosios grupės apklaustų informantų interviu minėjo manantys, jog Lietuvoje neįgalieji vis dar susiduria su renginių fizinės aplinkos pritaikymo barjeru kaip parodyta paveiksle Nr. 12. Mato vienetas diagramose – teiginį paminėjusių ar jam pritarusių informantų skaičius.

12 pav. Informantų pasisakymai apie fizinės aplinkos prieinamumą neįgaliesiems. Sudaryta autorės.

Analizuojant tyrimo metu surinktus duomenis pastebėta, jog tik vienas iš pirmosios grupės atstovų kalbėjo apie tai, jog pritaikyta aplinka turėtų būti tokia, kurioje savarankiškai judėti galėtų pats neįgalusis, nepaisant jo negalios. Dalyvis Nr. 1 pokalbio metu akcentavo, jog „kiekvienas žmogus turi jaustis oriai. Jis turi turėti galimybę savarankiškai patekti ten, kur jis nori, ir turi sulaukti pagalbos jeigu jos reikia, bet įkyriai jos nekišant. Aš manau, kad tai yra labai svarbu.“ Žmonių poreikį jaustis oriai akcentavo ir antrosios grupės informantai, paminėdami prieinamus ir pritaikytus tualetus, aiškų patalpų ženklimą, ryškias ir suprantamas nuorodas. Ne mažiau svarbus poreikis yra jaustis saugiai, o kaip pasidalino neįgaliojų atstovė Nr. 3 „aš pati niekad šito nebūčiau pagalvojus, bet kaip sakė silpnaregiai, atsistoję ant aukštų laiptų - kokie yra Mažvydo bibliotekoje, netgi Nacionalinėje dailės galerijoje aš mačiau juodus juodus laiptus, kurie visai nepažymėti - atsistoję ant tokių laiptų atbrailos, jie pasąmonėje išgyvena mirties baimę. Tai visą laiką atsidūrę tokioj erdvėj, jie nesąmoningai susikausto, pasimeta, įsitempia, nes mato tik kažką juodą ir neaišku kurioje vietoje baigiasi. Tai pagalvokit, žmogus, toks pats kaip jūs, toks pats kaip aš, vien todėl, kad kažkas brūkšnelio neuždėjo, išgyvena tokią įtampą!“

Vertinant informacinės aplinkos prieinamumą neįgaliesiems išryškėjo skirtingi informantų grupių požiūriai į šią problemą kaip parodyta paveiksle Nr. 13.

13 pav. Informantų pasisakymai apie informacinės aplinkos prieinamumą neįgaliesiems. Sudaryta autorės.

Įdomu tai, jog penki informantai iš šešių apklaustųjų iš pirmosios grupės mano, kad vienas iš renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerų yra šių renginių sklaidos ir informacijos stoka, tuo tarpu visi antrosios grupės informantai pabrėžė, jog mato didelį trūkumą būtent neįgaliesiems pritaikytos informacijos. Pastarieji kalbėjo ne tik apie svetainių versijas neįgaliesiems, bet ir apie informaciją, kuri savo turiniu būtų aktuali negalia turintiems asmenims, atsižvelgiant į jų išsilavinimą, poreikius ir galimą lankymosi renginiuose patirties stoką. Neįgaliųjų atstovas pažymi, jog neįgaliųjų bendruomenei itin svarbu prieš pateikiant informaciją apie renginį užmegzti pirminį kontaktą: „Jeigu man kažkas atsiunčia kažkokią informaciją apie kvietimą, aš atspausdinsiu, pakabinsiu jį mūsų standuke, kurį turime, ir galbūt kažkas pamatys, o kažkas ne, nes tos informacijos yra labai daug. Bet kai yra kažkoks kontaktas ir santykis, tarkim, telefonu pakalbėjus, laiškais apsikeitus, tada ir tas požiūris tampa kitokiu. Tai aš įsivaizduoju, kad ir mūsų draugijos nariams taip yra – yra ne tik finansinis, bet ir emocinis barjeras, kad prie neįgaliųjų reikia prieiti tam tikru būdu, reikia užmegzti su jais santykį. Tada ateini ir sakai: „čia mano pažįstami, mes jau daug bendravom, mums dovanoja koncertą ir tada žmonės tikrai kitaip žiūri nei tiesiog būtų pakabintas pranešimas kad vyks.“

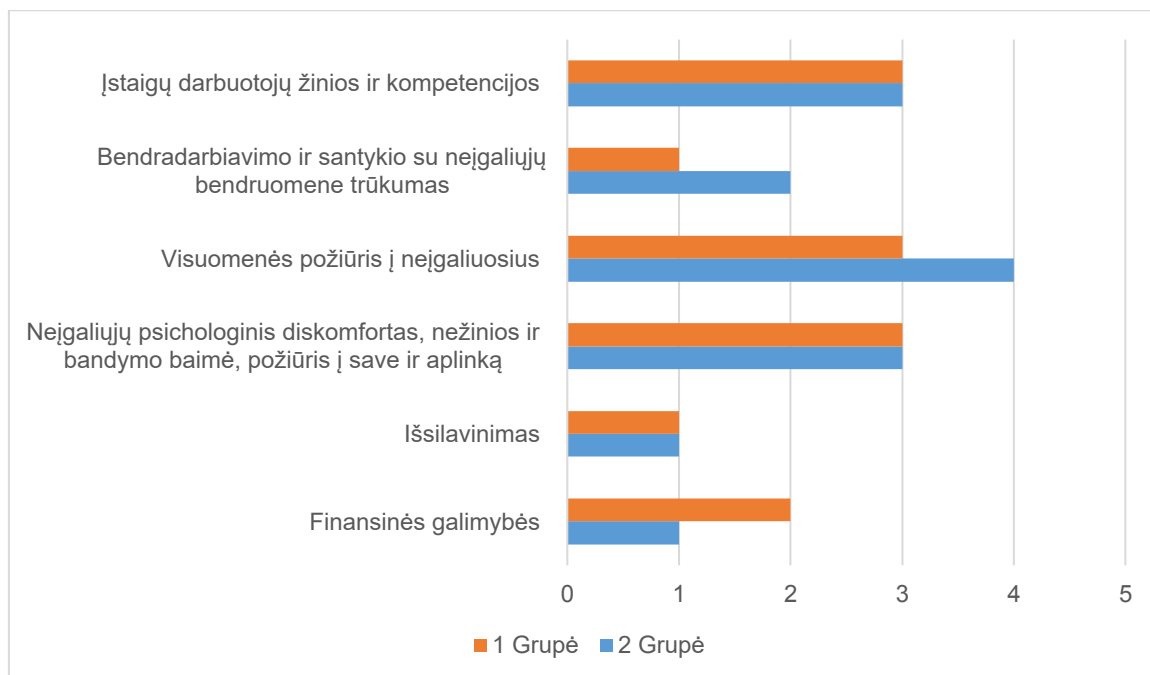
Specifinės į neįgaliųjų ir jo poreikius orientuotos informacijos trūkumą pastebi ir Dalyvis Nr. 6: „mes savo svetainėje rašome, kad įstaigoje yra liftas, kuriuo galite patekti į salę, bet dirbant su kitais projektais tu pamatai, kad tos informacijos jiems reikia žymiai daugiau. Reikia nufilmuoto vaizdo, kad jie žinotų, tiek turintiems judėjimo negalią – kiek ten laiptų, kokios kad ir nedidelės

pakylėlės – jiems tai esminis dalykas ir gali jau būti problema. Žmogus galėtų apsižiūrėti ir tada drąsiau jaustųsi. Ir intelekto ar kitas negalias turintiems žmonėms susipažinimas iš anksto su aplinka rūpi. Tiesiog kai su tuo nesusiduri, tau atrodo kad čia užtenka – parašėm, kad yra liftas ir viskas aišku. Tad manau, kad yra kokybiškos informacijos problema.”

Kad informacijos formulavimo bei pateikimo problema yra viena svarbiausių renginių prieinamumo neįgaliesiems problemų, patvirtina naujausias 42 šalyse Britų tarybos užsakymu vykdytas tyrimas „Time to Act“, kurio respondentai mano, jog pagrindinės auditorijos su negalia plėtros kliūtys yra: finansavimo trūkumas (57 proc.), tinkamos komunikacijos stoka (57 proc.), nepakankamas informavimas (57 proc.), tinkamų priemonių, pavyzdžiui, prieinamos interneto svetainės ir rinkodaros medžiagos (48 %), kontaktų ir tinklų, kurie padėtų pasiekti neįgaliųjų auditoriją, trūkumas (38 %), žmogiškųjų išteklių trūkumas (37 %) ir žinių, kaip laikytis prieinamumo reikalavimų, trūkumas (24 %) (Time to Act, 2021).

Nei vienoje iš pirmosios grupės informantų įstaigų nerengiami neįgaliesiems savo turiniu pritaikyti renginiai, bet viena įstaiga yra parengusi vaikams su neuroįvairovės sutrikimais pritaikytą edukaciją, o kita tai planuoja padaryti artimiausiu metu. Pastaroji įstaiga planuoja ir neįgaliesiems pritaikytas ekskursijas. Neįgaliųjų atstovai Nr. 1 ir Nr. 2 mano, kad pritaikytų renginių Lietuvoje su laiku turėtų daugėti. Neįgaliųjų atstovas Nr. 2 teigia: „pastaraisiais metais gaunam vis daugiau užklausų iš įvairių kultūros įstaigų, kad mes norim būtų draugiški autizmui ir ką mes turėtumėm daryti, arba noro kažkokį projektą kartu rašyti. Tikrai tokių užklausų atsiranda. Jos yra pavieniai pabandymai, pirmi žingsneliai – ar tai būtų kažkoks konkretus koncertas, ar tai būtų teatrų festivalis. Mes nekalbame kol kas apie pastovų pritaikymą, bet kalbame apie bandymus eiti į šitą auditoriją – aš taip tai įvardinčiau.”. Neįgaliųjų atstovo nuomone, „turėtų būti normali praktika, jeigu tu darai kažkokį iškilų miesto ar regioninį renginį, elementariai pritaikymas turi būti. Nesvarbu, kiek tų žmonių bus, tu negali žinoti. Tokių pavyzdžių mes turėjom ir paskui sako – žinot, aš du žmones mačiau. Bet pritaikymas buvo ir tie du žmonės buvo pilnaverčiai tos veiklos dalyviai, galėjo dalyvauti ir suprasti kas čia vyksta. Gestų kalbos vertimas yra kaip ir LED ekranai silpnaregiams – brangu, bet jeigu mes siekiam to prieinamumo ir rengti renginius visiems, tai tarsi reikia tą daryti.”

Vykdytas tyrimas atskleidė, jog kalbant apie socialinius prieinamo neįgaliesiems barjerus abi informantų grupės išvelgia daug opių klausimų ir problemų, kurios parodytos lentelėje Nr. 14.

14 pav. Tyrimo informantų pastebėti socialiniai prieinamumo neįgaliesiems barjerai. Sudaryta autorės.

Gauti duomenys patvirtina, kad norint didinti asmenų su negalia socialinę įtrauktį, šioje srityje reikia įveikti nemažai barjerų. Nors net keturi iš pirmosios grupės informantų interviu metu minėjo dalyvavę seminaruose apie prieinamumą neįgaliesiems, ieško informacijos šia tema įvairiuose šaltiniuose, diskutuoja ir aptaria ją su kolegomis, visgi dar jaučiama žinių šioje srityje stoka. Žinių spragą pastebi ir trys antrosios grupės informantai, papildydami jog labai svarbios yra personalo kompetencijos ir elgesio etikos su neįgaliaisiais išmanymas. Anot Neįgaliųjų atstovo Nr. 3, labai svarbu „ar žmonės nuo kasų darbuotojų, rūbininkų ir panašiai, yra susipažinę su bendravimo su neįgaliaisiais etiketu, nes gana dažnai jų elgesys būna žeminantis ir ne todėl, kad jie tą norėtų specialiai daryti, bet tiesiog iš nežinojimo“. Šie pastebėjimai sutampa su viena iš esminių jau minėto tyrimo „Time to Act“ išvadų apie tai, jog būtent kultūros darbuotojų žinių ir kompetencijų spragos kuria barjerus neįgaliesiems žiūrovams bei atlikėjams (Time to Act, 2021).

Nors keturi pirmosios grupės informantai džiaugėsi sėkminga bendradarbiavimo su įvairiomis neįgaliųjų įstaigų organizacijomis patirtimi, bendradarbiavimo bei santykio su neįgaliųjų bendruomenėmis trys tyrimo dalyviai pasigenda. Čia reikia pastebėti, jog kaip buvo minėta teorinėje darbo dalyje, įvairūs su neįgaliaisiais dirbantys specialistai dažnai kartoja neįgaliųjų aktyvisto James I. Charlton knygos pavadinimu tapusį šūkį „Nieko mums be mūsų“ (angl. „Nothing About Us Without Us“). Sprendžiant įvairius su neįgaliųjų įtrauktimi susijusius klausimus, labai svarbu kalbėtis ir bendradarbiauti su pačiais neįgaliaisiais.

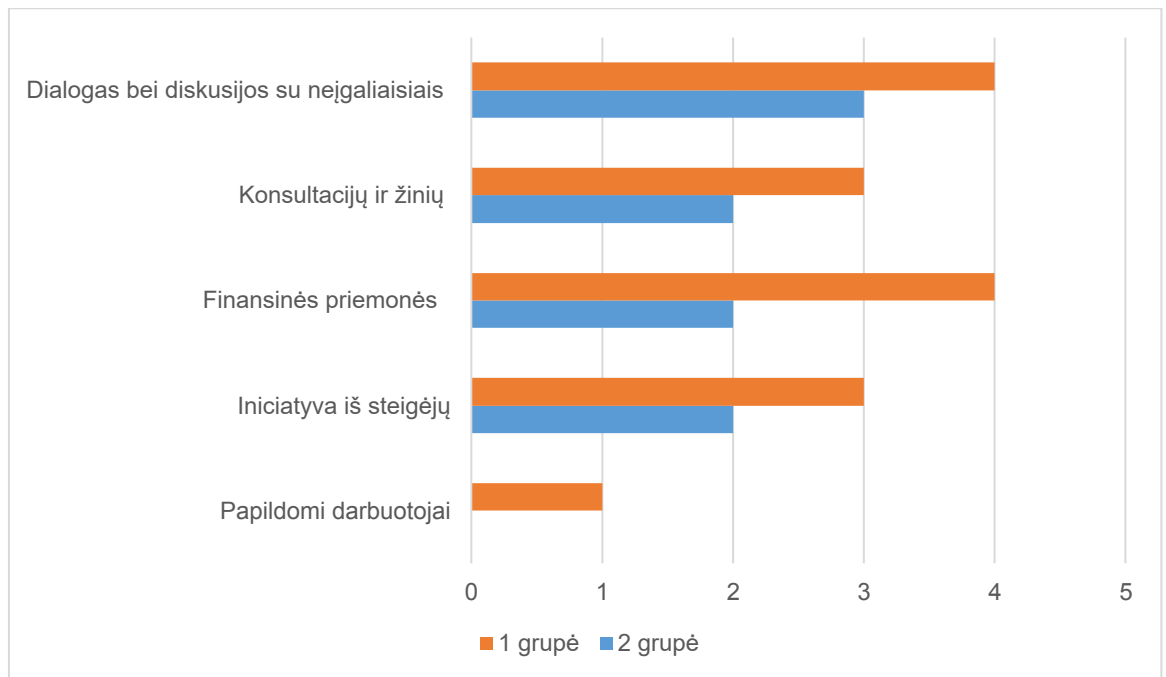
Vienais iš esminių barjerų abi informantų grupės laiko visuomenės požiūrį į neįgaliuosius bei neįgaliųjų santykį su visuomene. Istoriskai susiklosčiusi situacija lemia, kad Lietuvoje vis dar

gana neįprasta neįgaliuosius matyti gatvėse bei viešajame šalies gyvenime. Kaip jau buvo minėta aptariant informantų kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems situacijos vertinimą, jų įstaigose besilankančių neįgaliųjų skaičiai taip pat nedideli ir dažniausiai tai būna asmenys su judėjimo negalia. Tyrimo dalyvių nuomone neįgalieji dažnai sulaukia perdėto dėmesio iš kitų klausytojų, trikdančių žvilgsnių, kitoks nei įprastas elgesys sulaukia pastabų bei komentarų ir ne kiekvienas neįgalusis ar jo šeima, anot Neįgaliųjų atstovo Nr. 2 „turi begemoto odą“. Pastarasis informantas pasidalino savo kelionės patirtimi: „Belgijoje kur užeidavome, į kokį muziejų, į kokią kitą vietą, būtinai sutikdavome neįgaliųjų - su vežimėliais, su kompanijomis, visur juos tiesiog matai ir tai yra normali jų gyvenimo dalis. Pas mus dar nėra to įpročio. Nėra įpročio, nes yra sovietinių laikų paveldas, kai šie žmonės gyveno atskirti nuo visuomenės ir juos veždavo tikrai grupėmis į kultūros įstaigas. Ir tas paveldas yra labai gajus.”

Informantų išsakyti socialiniai prieinamumo barjerai taip pat vienas su kitu susiję – prastesnis išsilavinimas, kultūrinio išprusimo stoka, įpročių bei tradicijų lankytis renginiuose nebuvimas įtakoja naujų patirčių baimę, tokiuose renginiuose niekada nebuvę žmonės nežino ko tikėtis ir panašiai. Kaip pastebi Neįgaliųjų atstovė Nr. 4 „Galvoju, kad dažnai žmonės neina ne dėl to, kad nenori, bet tiesiog nežino kas ten bus. Reikia pabandyti, bet kai bilietai kainuoja ne 5 eurus, tai tu ne visą laiką sau leidi pabandyti tokį dalyką.” Informantei paantrina ir Neįgaliųjų atstovas Nr. 2, pažymėdamas, jog „labai gerai, kad dalis įstaigų suteikia nuolaidas bilietams arba jie yra visai nemokami. Tai yra ta puiki galimybė – na, nepavyks, tai nepavyks, išeisi – tai nekainuos šeimai 30 eurų ar panašiai. Antrą kartą ateisi – gal jau pavyks. Tai štai tos nuolaidos yra labai svarbu bandymui.”

Prieinamumo neįgaliesiems didinimo galimybės

Svarbi tyrimo dalis buvo išsiaiškinti, kas galėtų paskatinti profesionalių muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems didinimą bei sklandesnį įgyvendinimą. Interviu metu informantai įvardino keletą esminių, jų nuomone, priemonių kaip parodyta paveiksle Nr. 15.

15 pav. Tyrimo informantų įvardintos priemonės prieinamumo neįgaliesiems didinimui. Sudaryta autorės

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, jog svarbiausia priemone renginių prieinamumui neįgaliesiems didinti abi informantų grupės laiko dialogą ir diskusijas su neįgaliaisiais. Kaip pažymi Dalyvis Nr. 1, reikia „konsultacijų ir diskusijų su įvairių negalių grupių atstovais, todėl kad, sunku apsiulti kito batus ir gerai jaustis. Mes labai daug ko nežinom, labai daug ko nenutuokiam ir tas darymas tokiomis truputį primerktomis akim turbūt neduoda toko rezultato, koks galėtų būti.” Bendradarbiavimo būtinybę pabrėžia ir Neįgaliųjų atstovas Nr. 1: „dirbant kultūros srityje, kur aš dirbu jau virš 30 metų, pasigendu bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis neįgaliųjų organizacijomis, kurios iš tikrųjų geriausiai žino, ko šiems žmonėms reikia.” Šiai minčiai pritaria ir Neįgaliųjų atstovas Nr. 3: „Turbūt svarbiausia priemonė yra vis dėl to dialogas. Dialogas tarp nevyriausybinių negalios organizacijų ir kūrėjų (...) Bet kūrėjų, tai sakyčiau, labiau administratorių.”. Taigi, tik veikiant vadovaujantis jau minėtu principu „Nieko mums be mūsų“ galima tikėtis sėkmingesnio proceso. Kaip buvo minėta teorinėje darbo dalyje, Lietuvoje kol kas nėra organizacijos, kuri galėtų pakonsultuoti ir patarti kultūros įstaigoms renginių prieinamumo neįgaliesiems klausimais įvertinant įvairių negalių turinčių asmenų poreikius. Tai apsunkina žinių rinkimo procesą, trukdo įvertinti prieinamumo proceso kompleksškumą, o kartu reikalauja didelių laiko sąnaudų. Kad gautų reikalingos informacijos kultūros įstaigos turi kreiptis į skirtingas negalias atstovaujančias organizacijas, o tai padidina ir šių organizacijų darbo apkrovas. Visi informantai pabrėžė, kad yra atviri ir pasiruošę dialogui, tad reikia tikėtis jog bendradarbiavimas vyks, tačiau kaip rodo kitų šalių pavyzdžiai, aptarti darbo teorinėje dalyje, įvairiais prieinamumo

klausimais konsultuojančios organizacijos atsiradimas padeda prieinamumo didinimo procesui vykti sklandžiau bei veiksmingiau.

Reikšminga priemonė, informantų nuomone, būtų ir specifinis finansavimas renginių prieinamumo neįgaliesiems problemoms spręsti. Reikia pažymėti, kad didžioji dalis informantų kalbėdami apie finansines priemones minėjo didelius infrastruktūros kaštus, kadangi fizinės aplinkos pritaikymas reikalauja didelių finansinių investicijų. Neįgaliųjų atstovas Nr. 1 akcentavo, jog konsultacijos su nevyriausybinėmis neįgaliųjų organizacijomis kartais padeda išvengti nereikalingų išlaidų, rasti kokybiškesnių, o kartais net ir ekonomiškesnių sprendimų. Papildomi finansai reikalingi ir kalbant apie renginių pritaikymą, tiesa, anot Dalyvio Nr. 2, ši suma tikrai nebūtų didelė, bet „kažkoks finansinis krepšelis papildomas galėtų padėti, kad tai dar plačiau vyktų.“ Prie finansinių priemonių reiktų aptarti ir papildomo darbuotojo įstaigoje, kuriojančio prieinamumo neįgaliesiems klausimą, poreikį. Dalyvis Nr. 6 pasidalino: „Jeigu turėtume daugiau personalo, galėtumėme skirti atsakingą žmogų, kuris galėtų tuo rūpintis. Dabar jau reikia iš kažkurių darbų tą laiką „nuimti“ arba skirti iš savo asmeninio laiko ir tą daryti.“

Reikšmingų pokyčių profesionalios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems srityje galėtų turėti sprendimai įstatymų ir valdančių institucijų lygmeniu. Dalyviai Nr. 2 ir 6 mano, jog procesas vyktų sparčiau ir sėkmingiau, jei renginių prieinamumą neįgaliesiems kaip vieną iš prioritetų numatytų ir skatintų Kultūros ministerija, kaip tai buvo padaryta su edukacijų sritimi. Neįgaliųjų atstovas Nr. 1 pastebi, jog prieinamumo neįgaliesiems didinimo procesai labiausiai pasistūmėję yra bibliotekose. „Kaip suprantu, prieš kažkiek laiko bibliotekos buvo įpareigosios ta tema domėtis ir iš tikrųjų poslinkiai yra įvykę dideli.“ Iš tiesų, 2016 m. rugsėjo 16 d. Kultūros ministerijoje vyko susitikimas su asociacijos „Lietuvos neįgaliųjų forumas“, kitų neįgaliųjų organizacijų atstovais dėl neįgaliesiems skirtų kultūros paslaugų plėtros, kuriame Kultūros ministerija pristatė muziejų ir bibliotekų techninio pritaikymo neįgaliesiems planą. Lietuvos Respublikos kultūros ministro valdymo sričių 2019–2021 metų strateginiame veiklos plane (2018) bibliotekų paslaugų neįgaliesiems srityje siekiama užtikrinti šalies gyventojų socialinės atskirties mažinimą ir žmonių su negalia socialinę integraciją bei didinti bibliotekų paslaugų prieinamumą bei skirti tam finansavimą. Neįgaliųjų atstovo Nr. 1 pastebėjimas, jog prieinamumas neįgaliesiems bibliotekose yra ženkliai pagerėjęs leidžia konstatuoti, kad prieinamumo neįgaliesiems įtraukimas į strateginius veiklos planus bei jo įgyvendinimui skirtas finansavimas lemia spartesnius ir nuoseklius pokyčius.

Įstatymais numatytų pokyčių kultūros renginių prieinamumo neįgaliesiems srityje efektyvumui pritaria ir Neįgaliųjų atstovas Nr. 3, kartu pasidalindamas patirtimi, kad pasiekti to,

jog įstatymas įpareigotų tam tikrą procentą Lietuvos radijo ir televizijos programų pritaikyti klausos ir regos negalią turintiems asmenims, prireikė dvylikos metų. Anot informanto, šiuo metu jau bene penki metai kai siekiama Kino įstatymo pakeitimų, pagal kuriuos atsirastų prievolė pritaikyti neįgaliesiems dalį kino filmų: „raštus rašom ir tyrimai vyksta, tai aš manau, kad tas postūmis irgi įvyks, bet tai reikia įstatymo lygmenyje pakeisti, o įstatymai keičiasi ne taip greitai. Kadangi tai dar atsiremia į pinigus, tai viskas yra va šitaip.”

Šias išvalgas patvirtina ir jau minėtas „Time to Act“ tyrimas, kurio išvados sako: „Keliose šalyse padaryta pažanga rodo, kad labai svarbus vaidmuo tenka konkrečioms politikos kryptims ir specialioms biudžetams, kuriais remiamos priemonės, skatinančios visų tipų kultūros sektoriaus organizacijų prieinamumą menininkams ir žiūrovams.“ („Time to Act“, 2021, p. 19).

Prieinamumo neįgaliesiems didinimo perspektyvos

Visi tyrimo informantai sutaria, jog profesionalių muzikos renginių prieinamumas yra ilgas, tęstinis ir gana lėtas procesas. Įvairių šalių, kurios neišgyveno sovietinio laikotarpio, patirtis šiose sferose rodo, jog prieinamumas didinimas vyksta palaipsniui. Jungtinėje Karalystėje, kuri yra akivaizdi kultūros srities prieinamumo neįgaliesiems lyderė Europoje, bei kitose šalyse greta kultūros produktų ir paslaugų prieinamumo žiūrovams vis daugiau dėmesio skiriama neįgalių menininkų galimybėms vystyti savo kūrybines bei profesines veiklas sukūrimui ir užtikrinimui. Neįgaliųjų atstovas Nr. 1 interviu taip pat pažymėjo, jog būtina galvoti ne tik apie asmenų su negalia kaip žiūrovų dalyvavimą, bet ir sudaryti jiems sąlygas patiems dalyvauti, užtikrinant, kad būtų pasirūpinta galimybėmis jiems patekti į sceną, persirengimo patalpas ir kitur. Informantas taip pat pritaria, jog čia yra „procesas, kuris per vieną dieną nesidaro, tiesiog jį reikia daryti žingsnis po žingsnio ir daryti kartu.” Anot dalyvio Nr. 5, svarbu ir tai, jog socialinio, medicinos sektoriaus darbuotojai bei pačios neįgaliųjų organizacijos suprastų, jog kultūra yra svarbus asmenų su negalia poreikis, kurio negalima pamiršti.

Tam, kad įvyktų pokyčiai visuomenės bei pačių asmenų su negaliomis požiūriuose ir nuostatose tikriausiai turės pasikeisti karta ar net kelios, visgi kaip pastebi Dalyvis Nr. 6, pokyčius galima pradėti nuo savęs ir nuo labai nedidelių dalykų. Visi antrosios grupės informantai sutaria, jog kultūros sritis gali būti ta sritis, kuri mažintų neįgaliųjų socialinę atskirtį. Anot Neįgaliųjų atstovo Nr. 1, „tas požiūris savaime keičiasi, kada žmonės tampa matomi ir kuo daugiau tu matai šių žmonių kultūros įstaigose, tuo greičiau supranti, kad visi mes žmonės ir atsiranda tas supratimas.” Informantai sutaria, jog menas, kultūra yra labai paveikios komunikacijos formos, kurios gali keisti bei formuoti žmogaus sąmonę, skatinti visuomenės toleranciją ir kitoniškumo supratimą. Pakeisti visų mūsų nuostatą į negalią turintį asmenį yra labai svarbu, tačiau šalia to turi

vykti procesai įvairiais lygmenimis, kaip Neįgaliųjų atstovas Nr. 3 teigia: „visą laiką norisi, kad ir žmonių sąmonėje atsirastų postūmis, kad savaime suprantama būtų padaryti taip, o ne kitaip. Bet mes tokie žmonės – kol įstatymas nereglamentuoja ir nepriverčia – tol nedarom.“

Neįgaliųjų atstovas Nr. 2 rekomenduoja kultūros įstaigoms nebijoti pradėti dirbti su neįgaliųjų auditorija: „visi kažkaip bijo pradėti, aš tą pastebėjau. Visi bando viskam pasiruošti – kaip čia mums pradėti, kaip čia mums daryti? (...) Niekas nepradėjo mokėdamas. Čia yra svarbiausia. Nes dažnai yra – dabar dar nepriimsim, o tada labai labai pasiruošim ir tada visi pas mus galės ateiti. Taip nebus. (...) Visi klystam, visi nežinom, kiekvienas žmogus skirtingas, bet kuo daugiau bandysit – tai ir bus tas kelias.“ Svarbu įvertinti ir tai, kad kultūros sritis yra labai įvairi ir skirtinga. Labai skirtingos ir asmenų su negalia grupės ir jų poreikiai, tad anot pastarojo informanto, prieinamumo neįgaliesiems srityje nėra „visrakčio“, kuris tiktų visiems atvejams.

3.3. Kokybinio tyrimo apibendrinimas

Atlikto empirinio tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad profesionaliosios muzikos įstaigų prieinamumo neįgaliesiems situacija Lietuvoje atitinka 2020 m. 42 šalyse Britų tarybos užsakymu vykdyto tyrimo „Time to Act“ pagrindines išvadas.

Vienu iš svarbiausių barjerų abi informantų grupės laiko dialogo, diskusijų ir bendradarbiavimo tarp profesionaliosios muzikos įstaigų ir neįgaliųjų organizacijų trūkumą. Kitas reikšmingas barjeras yra informacijos apie renginių prieinamumą neįgaliesiems stygius. Tyrimas atskleidė, kad egzistuoja esminis skirtumas tarp informantų grupių požiūrio į tai, kokia informacija turi būti pateikiama. Profesionalių muzikos įstaigų atstovai interviu dažniausiai mini renginių viešinimą ir sklaidą, neįvertindami neįgaliųjų asmenų bendruomenės poreikio specifiniam informacijos turiniui ir pateikimo formai.

Tyrimo metu abiejų informantų grupėse esama renginių prieinamumo neįgaliesiems situacija buvo prilyginta „uždaram ratui“, pastebint kad tiek profesionaliosios muzikos įstaigos, tiek neįgaliųjų organizacijos tarsi laukia iniciatyvos iš kitos pusės arba atitinkamų sprendimų iš steigėjų.

Nors profesionaliosios muzikos įstaigų prieinamumo neįgaliesiems situacijos analizės metu neapvyko rasti informacijos apie asmenims su neuroįvairove pritaikytus renginius, interviu metu paaiškėjo, kad viena įstaiga yra parengusi neuroįvairovės sutrikimų turintiems vaikams pritaikytą edukacinę programą, kita planuoja tai padaryti artimiausiu metu, dar viena įstaiga prieš pandemiją sudarydavo sąlygas neuroįvairovės negalių turintiems asmenims apsilankyti savo rengiamuose renginiuose.

IŠVADOS

1. Susisteminius mokslinę literatūrą galima teigti, jog profesionaliosios muzikos ir bendrai kultūros prieinamumas neįgaliesiems įvairiose pasaulio šalyse, o ypač Lietuvoje, yra sudėtingas ir ilgas procesas. Lietuvos teisės aktai bei politikos dokumentai numato kultūros prieinamumą visoms visuomenės grupėms, taip pat ir žmonėms su negalia, tačiau šioje srityje iškyla specifiniai barjerai. Identifikuoti keturi pagrindiniai prieinamumo neįgaliesiems barjerai: infrastruktūros, informacinės aplinkos, renginių pritaikymo ir socialinis. Analizės metu patvirtino hipotezę, jog be LNF Alternatyvioje ataskaitoje nurodytų infrastruktūros, informacijos bei turinio prieinamumo barjerų, ne mažiau reikšmingas ir svarbus yra socialinis barjeras. Infrastruktūros ir informacinės aplinkos prieinamumą neįgaliesiems reglamentuoja įstatymai, tuo tarpu dėl galimybių pritaikyti profesionaliosios muzikos renginius neįgaliųjų poreikiams bei socialinio barjero mažinimo profesionaliosios muzikos įstaigų įstatymai neįpareigoja.
2. Lietuvos profesionaliosios muzikos įstaigų analizė nustatytų keturių prieinamumo neįgaliesiems barjerų aspektais atskleidė, kad nors nemažos dalies profesionaliosios muzikos įstaigų infrastruktūra atitinka įstatymų nustatytus prieinamumo standartus, nėra apgalvota visa fizinio prieinamumo grandinė, trūksta aiškiai ir vienoje vietoje pateiktos informacijos apie renginio infrastruktūros prieinamumą neįgaliesiems bei kitus prieinamumo aspektus. Daugėja profesionaliosios muzikos įstaigų, savo svetainėse turinčių versiją neįgaliesiems, tačiau dar nėra naudojami alternatyvūs informacijos pateikimo būdai, tokie kaip video pristatymai apie renginio erdvę, video įžangos-supažindinimai, vaizdinės istorijos ar informacija didesniu šriftu bei lengvai suprantama kalba. Apie profesionaliosios muzikos renginių turinio pritaikymą Lietuvoje analizės metu rasti informacijos nepavyko, tačiau empirinis tyrimas atskleidė, kad viena įstaiga yra pritaikiusi edukaciją neuroįvairovės sutrikimų turintiems vaikams, o kita planuoja rengti neįgaliesiems pritaikytas edukacijas bei ekskursijas. Socialiniam renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerui mažinti profesionaliosios muzikos įstaigos taiko bilietų nuolaidų bei lengvatų asmenims su negalia politiką. Reikšmingas žingsnis būtų profesionaliosios muzikos įstaigų sudarytos galimybės neįgaliesiems į renginius arba kasoje būti aptarnaujamiems be eilės. Ši praktika būtų svarbi neįgaliesiems ne tik dėl to, kad laukti eilėje jiems dažnai būna sunku, bet kartu ir taptų tam tikru patvirtinimu, kad jie yra laukiami šiame renginyje.
3. Empirinis tyrimas parodė, jog Lietuvos profesionaliosios muzikos renginių prieinamumas neįgaliesiems daugiausiai orientuotas į judumo negalią turinčius asmenis, trūksta

infrastruktūros pritaikymo regos negalią turintiems asmenims, aiškaus ir lengvai suprantamo ženklavimo, ypač svarbaus neuroįvairovės sutrikimų turintiems asmenims. Nustatytas esminis profesionaliosios muzikos įstaigų ir neįgaliųjų organizacijų atstovų požiūrių skirtumas į neįgaliesiems prieinamą informacinę aplinką. Profesionaliosios muzikos įstaigų atstovų vertinimu, vienas iš renginių prieinamumo neįgaliesiems barjerų yra šių renginių sklaidos ir informacijos stoka, tuo tarpu visi neįgaliųjų atstovai pabrėžė, jog mato būtent neįgaliesiems pritaikytos ir aktualios informacijos trūkumą. Šis skirtumas leidžia teigti, jog nors Lietuvos profesionaliosios muzikos įstaigų atstovai domisi renginių prieinamumo neįgaliesiems tema, dalyvauja seminaruose, ieško informacijos šia tema įvairiuose šaltiniuose, tačiau jų žinios nėra išsamios ir pakankamos, todėl neleidžia teisingai suvokti ir atliepti asmenų su negalia specifinių poreikių. Profesionaliosios muzikos įstaigų ir neįgaliųjų organizacijų dialogas būtų reikšminga renginių prieinamumo neįgaliesiems didinimo priemonė, kadangi leistų pirmosioms gauti išsamių žinių apie asmenų su negalia poreikius, padėtų užmegzti ir stiprinti kontaktą su neįgaliųjų bendruomene. Šis bendradarbiavimas galėtų pasitarnauti planuojant bendrus projektus ir ieškant jiems finansavimo šaltinių, kadangi specifinio finansavimo renginių prieinamumo neįgaliesiems didinimui šiuo metu Lietuvoje neturime, tačiau darbas šioje srityje gali sukurti kultūros projektams pridėtinės vertės teikiant paraiškas dalyje Kultūros tarybos finansavimo konkursų. Profesionaliosios muzikos renginių prieinamumo neįgaliesiems procesą Lietuvoje galėtų paskatinti šios srities kaip vieno iš prioritetų akcentavimas iš profesionaliosios muzikos įstaigų steigėjų ar valdytojų pusės, specifiniai finansiniai mechanizmai ar programos.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Remiantis kultūros įstaigų prieinamumo neįgaliesiems problematiką nagrinėjančios mokslinės literatūros analize bei atlikto empirinio tyrimo duomenimis, pateikiami šie prieinamumo neįgaliesiems didinimo profesionaliosios muzikos renginių srityje pasiūlymai ir rekomendacijos, kurie galėtų būti naudingi profesionalios muzikos renginių organizatoriams bei vykdytojams:

1. Planuojant renginius ir projektus įtraukti renginio prieinamumo neįgaliesiems galimybių analizę kaip vieną iš renginio planavimo etapų. Planavimo etape svarbu laikytis neįgaliųjų bendruomenės principo „nieko mums be mūsų“, tai yra konsultuotis su neįgaliųjų organizacijomis. Tik tokiu būdu galima rasti geriausius sprendimus, pasiekti gerų rezultatų, o kartais netgi išvengti neefektyvaus lėšų panaudojimo.
2. Organizuojant renginius atsižvelgti į keturių pagrindinių renginių prieinamumo neįgaliesiems aspektų schemą:
 - Fizinės aplinkos prieinamumas;
 - Informacinės aplinkos ir informacijos prieinamumas;
 - Turinio prieinamumas;
 - Socialinis prieinamumo aspektas.Šiuos aspektus reikia įvertinti per pagrindinių negalių grupių – judumo, sensorinių negalių bei neuroįvairovės sutrikimų turinčių žmonių poreikių prizmę.
3. Prieinamumas yra ilgas ir tęstinis procesas, tad neverta tikėtis, jog kažkuriuo etapu įstaiga idealiai pasiruoš ir taps prieinama visų visuomenės grupių lankytojams. Didelė dalis prieinamumo neįgaliesiems sprendimų atrandama per praktiką, todėl reikia nebijoti žengti pirmuosius žingsnius. Pradėti vėlgi reikia nuo kontakto su tiksline grupe, tegul ir visai nedidele bendruomene, užmezgimo.
4. Lietuvoje dar nėra tradicijos asmenims su negaliomis lankytis profesionaliosios muzikos ir apskritai kultūros renginiuose, šią auditorijos dalį dažnai stabdo finansiniai barjerai, išsilavinimo stoka, o kartu ir kultūrinių patirčių stoka bei nežinios kas jų laukia baimė. Įveikti šias kliūtis padeda užmegztas asmeninis ar santykis su bendruomene, specifinės informacijos parengimas, o taip pat neįgaliesiems taikomos nuolaidos bei lengvatos, kurios suteikia galimybę neįgaliesiems pabandyti apsilankyti kultūros renginyje.
5. Profesionaliosios muzikos įstaigos galėtų prisidėti prie neįgaliųjų socialinės įtraukties į visuomenę bei įsisenėjusių visuomenės nuostatų ir požiūrio teigiamų pokyčių.

Siekiant kuo sėkmingesnių neįgaliųjų dalyvavimo renginiuose patirčių daug dėmesio reikia skirti ne tik pasiruošimui bei personalo paruošimui, bet ir darbui su negalių neturinčia publika. Kiekvienas jautrioms visuomenės grupėms draugiškas renginys aiškiai ir tiksliai tai komunikuojant skatina ir kitus renginio dalyvius mokytis tolerancijos bei pagarbos kitoniškumui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Accessibility Action Plan (2022-2023). The Sydney Opera House. Prieiga per Internetą: <https://www.sydneyoperahouse.com/content/dam/pdfs/access/accessibility-action-plan-2020.pdf> (žiūrėta 2021-12-03)
2. Accessibility to the scenic arts. Draft guide (2018), Inter, Expert Center on Accessibility and Universal Design
3. Aginskaitė S., Gečaitė K., Jonikaitis G., Internetas visiems: prieinamos skaitmeninės informacijos rengimo vadovas (2018) Prieiga per Internetą: https://ivpk.lrv.lt/uploads/ivpk/documents/files/Veikla/Veiklos_sritys/Interneto%20svetainiu%20prieinamumas/Internetas_visiems_neigaliuju%20forumo%20parengtas%20vadovas.pdf (žiūrėta 2020-12-10)
4. Alternatyvi ataskaita dėl Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijos įgyvendinio Lietuvoje (2015). Lietuvos neįgalųjų forumas. Prieiga per Internetą: <http://www.negalia.lt/wp-content/uploads/2016/02/JT-Neigaliuju-teisiu-konvencijos-Alternatyvioji-ataskaita.pdf> (žiūrėta 2020-12-10)
5. Beyond the Physical: Barriers to Cultural Participation. A tour around Portugal (2018), Acesso Cultura.
6. Bohman Ulla (2016) Lengvas skaitymas. Puzzle projektas. Mokomoji priemonė, MTM, Švedija. Prieiga per Internetą: https://www.puzzle-project.eu/images/docs/LT/IO1/IO1_EtR_Learning_Material_LT.pdf (žiūrėta 2021-11-27)
7. Charlton J. I., (1998). Disability Oppression and Empowerment. University of California Press. Prieiga per Internetą: <https://vidaindependente.org/wp-content/uploads/2018/07/Nothing-About-Us-Without-Us-Disability-Oppression-and-Empowerment-ilovepdf-compressed.pdf> (žiūrėta 2021-10-21)
8. Dragičević Šešić, M. (2012) Ethical dilemmas in cultural policies: conceptualising new managerial practices in new democracies, Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti, ISSN: 1450-5681.- No. 21 (2012)
9. Dumbrauskaitė A. (2018). Kultūros paslaugų prieinamumo žmonėms su negalia didinimas. Esamos situacijos analizė. Kurk Lietuvai, Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2018/04/2018-04-30-Esama-situacija.pdf> (žiūrėta 2021-04-27)
10. Dupagne M.P. (2020). Relaxed Performance. International Comparative Study 2018-2020. Cinéma différence. Prieiga per Internetą: <https://en.calameo.com/read/006455253fe801a495c5e> (žiūrėta 2021-10-30)

11. Edwards C., Imrie R., (2003). Disability and bodies as bearers of value. Sage Journals. Prieiga per Internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/42383421.pdf> (žiūrėta 2021-10-15)
12. Efektyvios sveikatos priežiūros prieinamumo gerinimo neįgaliesiems krypties aprašas, 2014. Prieiga per Internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f3cdd950321a11e4b487eaabe28831e8> (žiūrėta 2021-10-10)
13. ES Direktyva dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo (2016). Prieiga per Internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2016.327.01.0001.01.LIT&toc=OJ%3AL%3A2016%3A327%3ATOC (žiūrėta 2020-12-11)
14. Fancourt D., Fin S. (2019) Health Evidence Network Synthesis Report 67. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. World Health Organisation Regional Office for Europe. Prieiga per Internetą: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf> (žiūrėta 2021-11-15)
15. Fatkulina N., Staševičienė A., (2020). Paslaugų prieinamumo ir gaminių tinkamumo visiems Lietuvoje gyvenantiems vartotojams kuo platesniu mastu analizė: kokybinis tyrimas (Vilniaus universitetas Medicinos fakultetas Sveikatos mokslų institutas). Prieiga per Internetą: <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/UD-tyrimas-ataskaita-2020-01-24-galutine.pdf> (žiūrėta 2021-04-29)
16. Floch Y., Baltà Portolés J. (2021) Time to act. How lack of knowledge in the cultural sector creates barriers for the disabled artists and audiences. A research report authored by On the Move, commissioned by the British Council. Prieiga per Internetą: https://www.disabilityartsinternational.org/wp-content/uploads/2021/12/Time-To-Act-2021_full-English-version.pdf (žiūrėta 2021-12-05)
17. Gedutienė R., (2017) Disleksijos archipelagas, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
18. Hadley S. (2021). Audience Development and Cultural Policy. Palgrave Macmillan
19. Karpavičiūtė S. dr., Petkutė I. Lietuvos meno muziejų prieinamumas (2019). Prieiga per Internetą: http://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2019/11/Lietuvos-meno-muzieju-prieinamumas_leidiny_smp_.pdf (žiūrėta 2020-12-10)
20. Krančiukaitė J., Zakarauskaitė K. (2020) Laisvalaikio, kultūros ir meno poveikis sveikatai: socialinio recepto galimybės žmonėms su negalia ir vyresnio amžiaus žmonėms Lietuvoje. Prieiga per Internetą: <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2020/03/Laisvalaikio-kulturos-ir-meno-poveikis-sveikatai.pdf> (žiūrėta 2021-11-17)
21. Kreivinienė B., Vaičiulienė J. (2015) „Neįgaliųjų žmonių gyvenimo kokybė: tarp subjektyvaus ir objektyvaus vertinimo“. Prieiga per Internetą:

- <http://hi.simplit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2015.priedas1/VS%20priedas%202015%20Nr1%20ORIG%20Neigalus%20zmones.pdf> (žiūrėta 2021-11-01)
22. Koivunen H., Marsio L. (2007). Fair Culture? Ethical dimension of cultural policy and cultural rights. Suomijos švietimo ministerija. Prieiga per Internetą: <https://www.culturalpolicies.net/wp-content/uploads/2019/10/FairCulture.pdf> (žiūrėta 2021-11-19)
23. LR aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-653 (2019 m. lapkričio 4 d.) „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“ patvirtintas statybos techninis reglamentas. Prieiga per Internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dcb43cb3ffa11e990d5d63c859a8aa7?jfwid=73odxo70d> (žiūrėta 2021-04-29)
24. LR Kultūros ministro įsakymas Nr. Nr.IV-884 (2017 m. rugpjūčio 16 d.) „Dėl kultūros įstaigų darbuotojų profesinės veiklos ir etikos taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per Internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/eee27da282bd11e7b075905f6c3d6a10?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=72a652bf-3e16-4f83-9f16-cf5ed9b777ae> (žiūrėta 2021-11-28)
25. LR įstatymas dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo ratifikavimo (2010). LR Seimo nutarimas 2010 m. gegužės 27 d. Nr. XI-854. Prieiga per Internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.373548?jfwid=q86mlvqwc> (žiūrėta 2021-04-26)
26. LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (2021). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/gNzGumzaov> (žiūrėta 2021-09-15)
27. LR profesionaliojo meno įstatymas (2021). Prieiga per Internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.235372/qLnOiAgVbF> (žiūrėta 2021-11-13)
28. LR Seimo nutarimas dėl aštuonioliktos Lietuvos respublikos vyriausybės programos (2020), 2020 m. gruodžio 11 d. Nr. XIV-72, Prieiga per Internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=72zogvklp> (žiūrėta 2021-03-16)
29. Lietuvos Respublikos Kultūros ministro valdymo sričių 2019–2021 metų strateginis veiklos planas (2019). Prieiga per Internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/KM%202019-2021%20SVP.pdf> (žiūrėta 2021-12-23)
30. Lietuvos kultūros tarybos pirmininkės įsakymas 2020 m. rugsėjo 16 d. Nr. 4LKT-11(1.3 E) Vilnius „DĖL KULTŪROS RĖMIMO FONDO LĖŠOMIS FINANSUOJAMŲ SRIČIŲ IR PROGRAMŲ PROJEKTŲ VERTINIMO PRIORITETŲ IR (AR) KRITERIJŲ BALŲ APRAŠŲ PATVIRTINIMO“. Prieiga per Internetą: <https://www.ltk.lt/dokumentai/kulturos-remimo-fondo-lesomis-finansuojamu-sriciu-ir-programu-projektu-vertinimo-prioritetu-ir-kriteriju-balu-aprasas-527.pdf> (žiūrėta 2021-11-19)

31. Lukošaitytė R., dr. Murauskienė L., Survilienė R., dr. Veniūtė M. (2014). Kultūros ir meno poveikio bei sąveikos su sveikatos sektoriumi plėtros galimybių vertinimas. Viešoji įstaiga „Mokymų, tyrimų ir vystymo centras“. Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2018/04/kulturos-ir-meno-poveikio-bei-saveikos-su-sveikatos-sektoriumi-pletros-galimybiu-vertinimas0659.pdf> (žiūrėta 2021-11-19)
32. Matamala, A., & Orero, P. (2007). Designing a course on audio description and defining the main competences of the future professional. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*
33. Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 metų programa. Prieiga per Internetą: <http://www.ndt.lt/nacionaline-programa/>. (žiūrėta 2021-05-01)
34. Neįgaliųjų socialinės integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo 2018 m. stebėsenos ataskaita. (2019). Prieiga per Internetą: <http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/>. (žiūrėta 2021-04-27)
35. Neįgaliųjų ir kitų visuomenės narių nuomonės apklausa, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje. Apklausos rezultatų ataskaita. (2017) Lietuvos neįgaliųjų draugija. Vilnius. Prieiga per Internetą: <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Lietuvos-neigaliuju-draugijos-ataskaita-2017.12.07-GALUTINI.pdf> (žiūrėta 2021-04-27)
36. Niedzviegienė L., (2016). Garsinio vaizdavimo raida Lietuvoje ir vokiškai kalbančiuose kraštuose. In: *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 23. Prieiga per Internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB0001:J.04~2016~1503492396397/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> (žiūrėta 2021-04-27)
37. Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą. Santrauka (2011). Neįgalumo ir nedarbingumo nustatymo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga per Internetą: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70670/WHO_NMH_VIP_11.01_lit.pdf;jsessionid=5E15F88DDD0DB3A7C4BB6A7A621FBFE3?sequence=64 (žiūrėta 2021-11-01)
38. Prieinamumo veiksmų planas 2020-2023 (2020). Sidnėjaus operos teatras. Prieiga per Internetą: <https://www.sydneyoperahouse.com/content/dam/pdfs/access/accessibility-action-plan-2020.pdf> (žiūrėta 2021-10-30)
39. Raglienė N., Marcikonytė R., Voitkevičienė G., et al (2020) Asmenų su negalia socialinė integracija (Valstybinio audito ataskaita Nr. VAE-9). Prieiga per Internetą: <https://www.lrs.lt/sip/getfile?guid=3ae6e696-9a98-4e82-af09-0f0d4fd0adfd> (žiūrėta 2021-05-02)
40. Rupšienė L. (2007). Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija. Prieiga per Internetą: https://www.researchgate.net/publication/323497804_Kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodologija (žiūrėta 2021-06-10)

41. Ruškus, J. (2014). Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija keičia pasaulį. Prieiga per Internetą: <https://www.bernardinai.lt/2014-06-16-jonas-ruskus-jungtiniu-tautu-neigaliuju-teisu-konvencija-keicia-pasauli/> (žiūrėta 2021-05-01)
42. „Socialinė atskirtis ir geras gyvenimas Lietuvoje“ (2015). Kolektyvinė monografija. Vytauto Didžiojo universitetas. Versus Aureus. Prieiga per Internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/85/3/ISBN9786094671074.pdf> (žiūrėta 2021-11-01)
43. Téllez Vargas A.A. (2018), Disability and Music Performance. Routledge
44. Tutlytė J., Banaitis-Skrandis G. (2019). Prieinamumo gidas „Kultūra visiems“ Prieiga per Internetą: <https://kaunas2022.eu/wp-content/uploads/2021/03/Prieinamumo-gidas-Kultura-visiems-visas-leidinys.pdf> (žiūrėta 2020-12-12)
45. Vyšniauskienė D., Kundrotas V. (1999). Verslo etika. Kaunas, Technologija
46. Zhang X. Accessibility manager: Creating a profile of a new profession. University of Bristol, United Kingdom. Prieiga per Internetą: <https://lans-tts.uantwerpen.be/index.php/LANS-TTS/article/view/510/473> (žiūrėta 2021-11-29)
47. Žalalytė V., Kultūros paslaugų prieinamumas regionuose: erdvinė kultūros paslaugų tinklo analizė. (2020). (Kartu su Vidaus reikalų ministerija). Prieiga per Internetą: <http://kurkl.lt/projektai/kulturos-paslaugu-prieinamumas/> (žiūrėta 2020-12-10)

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Interviu su Dalyviu Nr. 1, viešosios įstaigos direktoriumi, išrašas

Priedas Nr. 2. Interviu su Dalyviu Nr. 2, savivaldybės įstaigos vadovo pavaduotoju, išrašas

Priedas Nr. 3. Interviu su Dalyviu Nr. 3, savivaldybės įstaigos administratoriumi, išrašas

Priedas Nr. 4. Interviu su Dalyviu Nr. 4, nacionalinės įstaigos direktoriaus pavaduotoju, išrašas

Priedas Nr. 5. Interviu su Dalyviu Nr. 5, savivaldybės įstaigos vadovu, išrašas

Priedas Nr. 6. Interviu su Dalyviu Nr. 6, savivaldybės įstaigos vadovo pavaduotoju, išrašas

Priedas Nr. 7. Interviu su Neįgaliųjų atstovu Nr. 1, Nevyriausybinės neįgaliųjų organizacijos pirmininku, išrašas

Priedas Nr. 8. Interviu su Neįgaliųjų atstovu Nr. 2, Nevyriausybinės neįgaliųjų organizacijos valdybos nariu, išrašas

Priedas Nr. 9. Interviu su Neįgaliųjų atstovu Nr. 3, Nevyriausybinės neįgaliųjų organizacijos kultūros projektų koordinatoriumi, išrašas

Priedas Nr. 10. Interviu su Neįgaliųjų atstovu Nr. 4, Nevyriausybinės neįgaliųjų organizacijos kultūros praktikos vadovu, išrašas